

Siyasî Tarihin Tahrifinde Bir Örnek Olay: “Nutuk”

Ömer Faruk Altay*

Öz

Kafi nitelikte ve nicelikte delilleri içerdiğine mukni olduğumuz için neşretmeyi münasib gördüğümüz bu mütevazı hacimli makale, *Nutukun* güvenilmez bir anı kitabı olduğunu isbat etmektedir. Daha muvaffak ve hayırlı çalışmalara vesile olmasını Âlemlerin Rabbi’ndan niyaz ederiz.

Tevfik Allah’dandır.

Anahtar Kelimeler

Mustafa Kemal • Nutuk • Tahrifat • Gizleme • Yüceltme

“Gazi, Meclis'te, Cezar'ın *De Bello Gallicosunu* andıran Büyük Nutuk'unu okudu; Türk milliyetçilerinin zaferini anlattı.”¹

Sabık Maliye Nâzırı Cavid'in 17 Aralık 1917 tarihli günlük kaydından: “Akşam İsmail Hakkı Paşa bana geldi. Enver Paşa ile olan mülâkatını hikâye etti. Sadrâzamlı görüşüklerini Enver kendisine söyler söylemez İsmail Hakkı Paşa muhbirin Mustafa Kemal olduğunu söylemiş. Bu ismi duyunca sadrâzamlı bu adamın söylediği sözlere nasıl böyle bir kuvvet-i îman ile inanmış olduğuna hayret ettim.”²

Nutukun Sebeb-i Telifi

*Nutuk'un, her şeyden önce Atatürk tarafından altı ay öncesinin siyasal tasfiyelerini savunmak amacıyla yapılmış bir girişim olarak görülmesi ve okunması gerektiğine ikna olmuş durumdayım. Muhalefet liderlerinin eleştirisi, 1919 ve 1922 yılları arasındaki bağımsızlık mücadelesinde onların rolünün sistemli biçimde küçük görülmesi Nutuk'ta tekrar tekrar karşımıza çıkan temalardır. Nutuk'un en azından 52 sayfası muhalif liderlere yöneltilmiş eleştiri, ima ve suçlamalara ayrılmıştır. Terakkiper Cumhuriyet Fırkası'nın en önemli iki lideri, Hüseyin Rauf (Orbay) ve Kâzım Karabekir, şiddetli hücumlar için diğerlerinden ayrılmıştır. Ayrıca metnin yüzde 20'si Cumhuriyet'in 1923'te ilanından sonra Millî Mücadele'deki bölünmeye ve muhalefetin ortaya çıkmasına ayrılmıştır. Süreç esas olarak aydınlatılmamış, Rauf'un telkinlerine dayanan bir askerî darbe girişimi olarak anlatılmaktadır. Böyle bir bağlam dikkate alındığında, Nutuk'un anlattığı sürecin 1925 başlarında bitmesi oldukça mantıklı görünmektedir; çünkü bu yılın haziran ayına geldiğinde muhalefet artık tam olarak etkisiz hale getirilmişti.*³

Atf Gösterimi: Ömer Faruk Altay. (2026, Nisan 10). Siyasî Tarihin Tahrifinde Bir Örnek Olay: “Nutuk” [Geliştirilmiş baskı]. *Tarih Tahkik*, tarihtahkik.com adresinden temin edilmiştir.

* Türkiye siyasî tarihi (~1918-1923~) sahasında bağımsız araştırmacı-yazar. Elektronik posta: tarihtahkik@gmail.com.

¹ The Times, 11 Kasım 1938; Aktaran: Bilâl N. Şimşir, *Atatürk'ün Hastalığı*, 2011, s. 220.

² Cavid Bey, *Meşrutiyet Ruznâmesi*, 2015, c. 3, s. 459.

³ Erik Jan Zürcher, *Ulusun İnşası*, 2015, s. 18.

"Nutuk", Millî Mücadele'nin ve sonrasındaki siyâsî gelişmelerin ve mücadelelerin analitik bir târihidir. Belgelerle desteklenmiş olmakla birlikte, tek yanlıdır ve İsmâil Arar'ın da dikkat çektiği gibi, polemikçi bir üslûba sâhiptir. "Nutuk", aynı zamanda, Millî Mücadele'nin önde gelen şahsiyetlerine ilişkin değerlendirmeler ve yargılar ile doludur. Bu tür yargıların ve değerlendirmelerin ise, bâzı isimler için, hayli ağır olduğunu belirtmeliyim. "Nutuk", belirli bazı isimler için, yer yer hakârete varan nitelemeler ile doludur.⁴

Başka bir deyişle Nutuk, tarih kurucu temel bir metin olmak niteliğini katıyen haiz değildir. Fevkalade anakronik ve tarafgirdir. Çok sayıda gizleme ve çarpıtma irtikab edilmiştir. Bunlara rağmen Kemalist tarih yazımının istinadgahı olmuştur:

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu, farklı yönlerin ön plana çıkarıldığı değişik kapsam ve nitelikteki çok sayıda çalışmaya konu olmuştur. Ancak, bu çalışmaların büyük bir kısmı ya Mustafa Kemal Atatürk'ün 1927'de CHP Büyük Kongresi'nde okuduğu ve yakın geçmişle bir hesaplaşma niteliği taşıyan Nutuk'u yeniden üreten ya da, Nutuk'ta anlatılan olayların farklı boyutlarını ele almayı amaçlamasına rağmen orada çizilen çerçeveyi aşamayan yapıtlar olmaktan öteye gidememiştir.⁵

[..] Türk Devrim Tarihi literatürü ve özellikle ders kitapları, büyük ölçüde bir "Nutuk Şerhi" kimliği taşıyagelmışlerdir. Bir yabancı yazarın deyimiyle, Mustafa Kemal'in sözlerini ve özellikle Nutuk çizgisini izleyen ortodoks ya da resmi Türk tarih yazıcılığı bunu böyle kabul etmiş durumdadır.⁶ Kemalist rejimin hukuki ve psikolojik tabularının da objektif bir tarihçiliğin yapılabilmesini zorlaştırdığı söylenebilir. [...] Kazım Karabekir'in "İstiklâl Harbimiz" (1960) adlı kitabı bile toplatılmıştır [...].⁷

Tevfik Bıyıklıoğlu: Nutuk yazılırken muhteşem yazarının elinde yabancı arşiv vesikaları yoktu. Hatta Osmanlı sadaret ve hariciye nezareti ve Genelkurmayımız arşivlerinden bile faydalanmamıştır. Bu büyük eser, Millî Mücadeledeki azim ve enerjiyle adeta bir solukta denecek kadar kısa bir süre sayılabilen üç ay içinde yazılmıştır.⁸

Mustafa Kemal'in kaleşörlerinden Falih Rıfki Atay: Meclis ve sonra Devlet Reisliği sıfatı gündelik tartışmalara engel olduğu için meşhur "Nutm"unu yazmıştır. Benim samimî düşüncem, hiç yazmaması idi. Bütün o vesikalar, tutanaklar dosyalarda kalacağı için tarihçiyi hükümlerinde daha serbest bırakmalı idi.⁹

Gayet Mahrem Nutuk Müsveddeleri

"Nutuk"un gördüğü ilgiye ve 1919 ve 1927 yılları arası Türkiye tarihine ilişkin temel anlatı olma bakımından kazandığı güce bakarak, hâlâ gerçek anlamda akademik ve eleştirel bir baskısının olmaması şaşırtıcıdır. Sekreterleri tarafından daktiloyla yazılan müsveddeler üzerinde Atatürk'ün kendisinin yaptığı düzeltmeler dâhil, elyazmaları, o hayattayken Cumhurbaşkanlığı Köşkü'nde tutuldu; daha sonra Ankara'da Ziraat Bankası'nın kasasında saklandı. Ardından, belki de Türkiye'deki tüm arşivlerin en erişilmezi olan Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı'na (ATASE) taşındı. Bildiğimiz

⁴ Cemil Koçak, *Geçmişiniz İtinayla Temizlenir*, 2013, s. 175.

⁵ Faruk Alpkaya, *Türkiye Cumhuriyeti'nin Kuruluşu (1923-1924)*, 2021, s. 21.

⁶ Bülent Tanör, *Türkiye'de Yerel Kongre İktidarları (1918-1920)*, 1992, s. 11-12.

⁷ Bülent Tanör, *Türkiye'de Yerel Kongre İktidarları (1918-1920)*, 1992, s. 13.

⁸ İsmail Küçükkılıç, *Jön Türklük ve Kemalizm Kısacasında İttihadçılık*, 2018, s. 310, dipnot 497.

⁹ Falih Rıfki Atay, *Çankaya*, 1980, s. 551.

*kadarıyla hâlâ burada saklanmaktadır. Elyazmalarına, mevcut arşivlere ve Atatürk'ün çağdaşlarına dayanan eleştirel bir edisyon kuşkusuz çok önemli bir boşluğu dolduracaktır.*¹⁰

Türkiye Cumhurbaşkanlığı Arşivi *çok daha az erişilebilir* durumdadır. Binaenaleyh *yalnızca yabancı tarihçiler değil, Türk tarihçiler de İngiltere, Birleşik Devletler, Fransa, Almanya ve Rusya arşivlerine başvurumaktadırlar.*¹¹

Müşveddeler niçin gizlenegelmektedir? Aşağıdaki alıntı, gizliliğin temel âmilini ifade etmektedir kanaatindeyiz:

Nutuk, siyâsî bir metindir ve Atatürk'ün, 1927 yılında, Millî Mücadele'ye ve kader arkadaşlarına bakışını özetler. Daha sonraki bir yılda yazılsa ya da okunsaydı, değerlendirmelerin ve yorumların farklı olacağı da kuşkusuzdur. Nitekim, her türlü siyasal değerlendirme zamanla farklılaşır ve hattâ bâzen aksine dönüşür. Bu, belki de siyasetin doğasında vardır. Zâten Afet İnan'ın da belirttiği gibi, *Nutuk*'un hazırlanması da uzun sürmüştür ve metin defalarca değiştirilmiştir. İnan'ın, hâlâ değişik arşivlerde bulunduğunu belirttiği müşveddeler de, zamânında Atatürk'ün çevresinde yer alan siyâset adamlarının değişik önerilerini, metnin tâdil edilmiş şekillerini ve eklemeler ile çıkarmaları da ihtivâ etmektedir. Sâdece bu süreç bile, elimizdeki metnin daha farklı olabileceğini gösteriyor. Unutulmasın ki, bir tarih kitabı metni üzerinde siyâset adamlarının tâdillerde bulunması, târih metoduna yakışan bir tutum değildir.¹²

Nutuk Sübvansiyonu

*Parti kongresinden kısa bir süre sonra "Nutuk", Türk Tayyare Cemiyeti (Türk Hava Kurumu) tarafından basıldı. Lüks baskı iki ciltti, bu baskının metni İstanbul'da, haritaları ve şekilleri Viyana'da basılmıştı; daha ucuz olan ve halka hitap eden baskı ise daha ucuz kağıda basılmıştı ve o da iki ciltti. Millî Eğitim Bakanlığı halka hitap eden türden 50.000 adet baskı yapıp dağıtmıştı. Geriye baktığımızda o günün koşullarında Türkiye'de 13,5 milyon insan yaşamaktadır ve bunların yalnızca 1,4 milyon civarı okuma yazma bilmektedir. Bu verilere göre 50.000'lik baskı devasa bir rakamdır (ki bu rakam, günümüz ABD'sinde 10,7 milyonluk bir baskıya eşdeğerdir) ve Türkiye Cumhuriyeti devletinin en başından beri metne ne kadar büyük önem verdiğini göstermektedir.*¹³

TBMM Sinob mebusu, Maarif Vekili, Sıhhiye ve İçtimaî Muavenet Vekili, Hariciye Vekili, Moskova Konferansı Murahhası, Lozan Konferansı 2'nci Murahhası Doktor Rıza Nur:

Bu uzun nutku özenip, emek verip yazmış. Sonra Millet Meclisinde de okumuş. Altı gün sürmüştür... Böyle uzun nutuk emsalsizdir. Meb'uslar da koyun kaval dinler gibi dinlemişler. Nasıl tahammül etmişler bilmem? Sonra da bir iki dalkavuk bunu alkışlamış... Bu dalkavukların biri Necip Asım'dır. Bu adam kürsüye çıkmış, ağlamış. Gözyaşları içinde: "Takdir için söz bulmaktan âcizim. Heyecanım mani oluyor. Bu eser yüz binlerce basılıp her tarafa dağıtılın" demiş. Ona bunu talim ve emretmişlerdir. Çünkü Mustafa Kemal bastırma masrafını millete yükletecek. O da iyi artist imiş. Söylerken ağlamış bile... [..]

30 Temmuz [1928] Milliyet'te "Tarihin istifadesi" diye Falih Rıfkı'nın bir başmakalesi var. Bu kadar edepsiz bir yazı olamaz, ibret için okunsun. Büyük nutuktan bahsediyor. Makalenin sonundan şu parçayı alıyorum:

"...Eğer Gazi tarihî meçhûlât içinde kalsaydı, halimiz ne olacaktı! Nutku yalnız okumayınız, bir kamus gibi masanızın üstünde daima hazır tutunuz! Bu kitap size hurafatta muskalara isnat olunan hizmeti görecektir, görünür görünmez kazalardan mâsun bulunduracaktır. Nutkun neşri, büyük inkılâp. Eserini her türlü teşevvülardan siyanet edecek âlî tedâbirden biri addolunabilir." Bu ne maskaralık. İki okkalık muska. Hocalar

¹⁰ Erik Jan Zürcher, *Ulusun İnşası*, 2015, s. 12.

¹¹ Erik Jan Zürcher, *Ulusun İnşası*, 2015, s. 13-14.

¹² Cemil Koçak, *Tarihiniz İtinayla Temizlenir*, 2013, s. 176.

¹³ Erik Jan Zürcher, *Ulusun İnşası*, 2015, s. 9.

çok insafî insanlarmış. Hiç olmazsa, muskaları kırk-elli gram yaparlardı. Boynumuza ağır bir yük takmazlardı. Birbakımdan da Falih yalan söylememiş. Bu, sahiden bir hurafat muskasından ibarettir.

Tayyare Cemiyeti Mustafa Kemal'in birçok büstlerini yaptırmış. Nutku da o bastırmış. Galiba bu büstler ve Nutuk, Tayyaredir. Yarın harpte imdada yetişir. Zaten Falih Rifki'ya göre muska gibi mucizeli imiş, her kaza ve belâyı def edermiş!... Yazık Tayyare paralarına. Şununla birkaç tayyare alsanız ya...¹⁴

1927 senesi bütçe kanununda cetvelin en mütevazî mevkiinde görülen Bakırköy Evkaf Müdürlüğü tahsildar memurunun maaşının 5 lira¹⁵ olduğu nazar-ı dikkate alınır, denilebilir ki Türk Tayyare Cemiyeti tarafından muhtelif türlerde bastırılan *Nutukun* fiyatları fevkalâde pahalıdır:

Mustafa Kemal Paşa, 1927 yılında otuz altı saatten fazla bir süre zarfında irat ettiği büyük eseri “Nutuk”un telif hakkını da Türk Tayyare Cemiyeti'ne bağışladı. Cevat Abbas [Gürer] Beyden sonra, Cemiyet başkanı olan Fuat [Bulca] Bey, 1 Şubat 1928'de sunmuş olduğu, 51. genelgede söz ettiği üzere; Mustafa Kemal Paşanın tarihi Nutuklarının, Türkiye'de basım ve dağıtım hakkının, kuruma verilmesini[n] uygun bulunduğunu açıkladı. İlk basımı bitmek üzere olan ve beş yüzden fazla sayfa tutan eserde, Türkçe eserlerin basımında çok az kullanılan vereje kâğıt kullanıldı. Eserin giriş sayfasında, Mustafa Kemal Paşanın imzasının yanında bir portresi ve sonunda da on adet harita bulunmaktadır. Türk Tayyare Cemiyeti, Büyük Nutuk adlı eserden ilk olarak yüz bin adet bastırdı. Bu basımın haricinde iki bin adet lüks nüsha çıkartıldı. Ayrıca bir kutu içinde muhafazası sağlanan on adet lüks nüsha, güderi ipek içli ciltli, üzerine Türk usulünde süslenmiş gümüş kabartma olarak iliştilmiş şekilde dağıtım hazırlandı. Lüks basımı yapılan eserden, Mustafa Kemal Paşa ile birlikte, Büyük Millet Meclisi Reisi, Başvekil ve Genel Kurmay başkanına sunulurken bir tane de Devrim müzesine hediye edildi.

Türk Tayyare Cemiyeti teşkilatlarına gönderilen genelgeye, bir de cetvel iliştilirdi. Cetvele istenilen miktarda eser yazılarak, on beş gün içinde Cemiyet merkezine gönderilmesi istendi. Bu cetvele göre eserin basım şekline göre fiyatları belirtildi. Buna göre eser,

Güderi ciltli lüks nüshalar	500 TL
Şağren kutu içinde lüks Japon kâğıdına matbu olanlar	50 TL
Kutusuz matbu olanlar	45 TL
Meşin ciltli kutu içinde, lüks Japon kâğıdına matbu olan	25 TL
Mezhip kapaklı lüks kâğıda matbu nüshalar	10 TL
Normal nüshalar	5 TL

Karşılığında şubelere satışa sunulmak üzere gönderildi.¹⁶

Nutuk yekûnen kaç liraya mal olmuştur ve satış neticesinde Türk Tayyare Cemiyeti ne kadar kâr ya da zarar etmiştir, bu mesele araştırılmaya fevkalade muhtaçtır.¹⁷ Mesela yurtdışında satılması için

¹⁴ Dr. Rıza Nur, *Cumhuriyet Devrinin Perde Arkası (1923-1933)*, 2010, s. 96-97, 226.

¹⁵ T. B. M. M. Zabıt Ceridesi, 26 Mayıs 1927, Devre 2, Cilt 32, İçtima Senesi 4, 72'nci İçtima, s. 527.

¹⁶ Zerrin Okumuş, *Türk Tayyare Cemiyeti* [Yüksek Lisans Tezi], 2017, s. 65-66. İktibasdaki köşeli parantezler “[ ]” içi ifadeler tarafımıza aiddir.

¹⁷ Mustafa Kemal'in büstlerini, yağlı boya resimlerini, *Nutukunu* sübvane eden Türk Tayyare Cemiyetinin mali kaynakları hakkında birkaç belgeye atf yapmak istiyoruz: "Gazi Hazretlerinin yağlıboya resimleri. Tayyare Cemiyeti tarafından Viyanada pek nefis bir surette bastırılmış olan bu resimler Tayyare şubelerinde ve kitapçılarda satılmaktadır. Büyükleri onar, küçükleri beşer liraya ve kartpostalları beşer kuruşadır." Cumhuriyet, 18 Teşrinievvel 1929, s. 6. Diyanet İşleri Başkanı Rifat Börekçi tarafından 12 Aralık 1929'da tasdik edilen *Tahrirat Müdürlüğü 4040-1276* künyeli belgede belirtildiğine göre, büyük masrafla imal edilmiş fakat Türk Tayyare Cemiyetinin elinde kalmış olan Mustafa Kemal yağlı boya resimlerinin Diyanet İşleri Başkanlığına satın alınmasına karar verilmiştir: *Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi* (BCA), 51-3-17-22. Edirne Vilâyeti Müfettişliğinden Uzunköprü Kazası Müftülüğüne 1 Mart 1926 tarihli talimatname: "Müslümanların zekât, sadaka-i fitr ve kurban derilerini Tayyare Cem'iyetine vermeleri şer'an câiz olduğuna dâir fetvâ-yı şerife ile.." BCA, 51-3-19-4. "Fitre ve Zekât Tayyare cem'iyetine verilecek! Türk Tayyare Cem'iyeti, her sene olduğu gibi, [...] Kaza, Nahiye ve mahalle şubelerine zarflar göndermiştir. Bu zarflar [...] mahalle bekçileri vasıtasile evlere dağıtılacaktır." Yarın, 14 Şubat 1930, s. 4. 3 Mayıs 1930 tarihli talimatnameye göre ilmiye memurları ve hayrat

hazırlanmış *Nutuk* çevirileri, zimmetlendikleri büyükelçiliklerin ekseriya elinde kalmış ve Türk Tayyare Cemiyetine iade etmek noktasında adeta *dert/belâya* dönüşmüştür:

Şimşir'in derlediği kitapta bulunan belgelerde, Roma Büyükelçiliği'nden Hâriciye Vekâleti'ne, 11 Kasım 1930 târihinde iletilen bir yazıda, Roma'da, toplam yedi-sekiz ay zarfında, sâdece iki adet Fransızca Nutuk satılabildiği bildiriliyor ve kitapların iâdesi isteniyordu. Aynı merkezden yazılan 21 Ocak 1931 târihli bir başka yazıda ise, toplam beş adet Fransızca Nutuk satılabildiği açıklanıyordu. Şimşir'in derlemesinden iki adet örnek verdiğim çok sayıdaki diplomatik yazışma, aslında, yabancı dilde ve yabancı ülkelerde satılmak üzere basılan ve Türk Büyükelçilikleri'ne iletilen Nutuk'ların, Büyükelçiliklerin başına tam bir dert/belâ olduğunu açıkça gösteriyor. Kitapların piyasaya nasıl dağıtılacağı ayrı bir sorundu ve satıldığı takdirde, ücretinin toplanması da, ayrı bir uğraşı gerektiriyordu. Ayrıca, hesapların kapatılması da güç oluyordu. Bu konuda, Pâris Konsolosluğu'nun, Budapeşte Büyükelçiliği'nin, Kâbil Büyükelçiliği'nin ve Atina Büyükelçiliği'nin yazışmalarını anmakla yetineceğim. Bütün bu diplomatik yazışmaların özü, Büyükelçiliklerin, kendi talepleri dışında, kendilerine ulaşmış çok sayıdaki kitabı, Türk Hava Kurumu'na iade etmek konusundaki ortak gayretleri ve ricâlarına karşılık, Hâriciye Vekâleti'nin, kitapların, satılmasalar da, sâdece propaganda amaçlı olarak, Elçiliklerde ve kitapçılarda muhafaza edilmesine yönelik çabalarıdır.¹⁸

hademeleri maaşlarından Tayyare Cemiyetine zorunlu iane (nakdî yardım) kesintisi yapılmıştır: *BCA*, 50-7-56-1. Halktan Türk Tayyare Cemiyeti'ne 1932'nin ilk 6 ayında toplanan mecburî "teberru"un yani "bağış"ın yükünü 43.000.000 lira idi: *Milliyet*, 30 Ağustos 1933, s. 1. 1932'de, Türkiye Cumhuriyeti'nin hükûmet bütçesi, 200.000.000 lira idi. Türk Tayyare Cemiyeti, balolar ve piyangolar tertiplemiştir: "Tayyare balosu. Bu ayın on yedisinde (Perapalas) ta verilecek balo mükemmel olacaktır. [...] Baloda hususî bir piyanko çekilecek [...] Bu piyankonun biletleri yarımşar liradır." *Akşam*, 8 Kanunusani 1929, s. 6. 1929'da altın fiyatı, yaklaşık 8 liradır. "8. inci Büyük Tayyare Piyangosu. [...] Büyük ikramiye 35.000 lira. Ayrıca: 15,000, 10,000 Liralık ikramiye ve 10,000 Liralık bir mükâfat" *Yarın*, 14 Şubat 1930, s. 6. Doktor Rıza Nur'un 21 Şubat 1930 tarihli günlük notu: "Yine Tayyare piyangosu çekilmiş. Buraya milletten milyonlar alınıyor. Ne oluyor belli değil? Bir düziye para iane toplanıyor. Bu cemiyet hâlâ bir şey yapmadı... Tayyare ianesini vergi gibi cebren topluyorlarmış. Bu cemiyette çok suiistimal var." Dr. Rıza Nur, *Cumhuriyet Devrinin Perde Arkası*, 2010, s. 354. Doktor Rıza Nur'un belirttiğine göre gerek Cevad Abbas Gürer gerek Fuat Bulca, Türk Tayyare Cemiyeti reisliklerini suiistimal etmişlerdir: Dr. Rıza Nur, *Cumhuriyet Devrinin Perde Arkası*, 2010, s. 129, 220. Cevad Abbas Gürer, Mustafa Kemal'in yaveridir, Bolu mebusudur. Selanikli Fuat Bulca, Mustafa Kemal'in akrabasıdır, aynı zamanda Rize mebusudur. Ulaştığımız bazı vesaik, Türk Tayyare Cemiyetinde yolsuzluklar yapıldığını tesbit etmektedir: CHF Tek-Parti Denizli mebusu, Meclis Hesaplarının Tetkiki Encümeni Namına Murakıp Mazhar Müft (Kansu): "[...] Tayyare Cemiyeti namına tahsil ettiği 2 400 lirayı da zimmetine geçirmiştir, Bu da 102 bin küsur da dahil değildir." T. B. M. M. Zabıt Ceridesi, 27 Aralık 1927, Devre 3, Cilt 1, s. 176. Türk Tayyare Cemiyeti reisi Fuat'ın (Bulca) Başvekâlete muhterasına göre; Türk Tayyare Cemiyeti Keskin şubesi tahsildarı Süleyman Efendi ve veznedar Salih Efendi, zimmetlerine para geçirmişler idi (*BCA*, 30-10-60-403-33, 1 Kasım 1928). İzmir Tayyare Cemiyeti'ne yolsuzluk isnad edilmiş; İzmir Valisi Kâzım Dirik, İzmir Tayyare Cemiyeti müdüründen aldığı "gizli malûmat"a nazaran tekzib etmiştir (*BCA*, 30-10-60-404-2, 15 Ocak 1930). "Türk Tayyare Cemiyeti Zile Şubesinde 1930'larda Yapılan Bir Buğday Hırsızlığı ve Zimmet'e Geçirme Konulu Kurum İçi Müfettiş ve Savcılık Soruşturma Belgelerinden Oluşan Dosya" (modamuzayede.com). "İstihbarat Raporu'nda; Fevzi Bulut için, Mersin matbaasından zimmetine para geçirdiğini, Tayyare Cemiyeti Muhasipliği yaparken evrakta tahrifat yaptığı, Kereste Tüccarı Fuat Barbur'dan 5500 lira alarak, kumarda kaybettiği söylenmişti. (*BCA*, 490.01/727.492.1-99)." Mehmet Pınar, *Cumhuriyet Döneminde Mersin ve İçel'de Siyasi Hayat (1923-1950)*, 2018, s. 148, dipnot 657. SCF üyesi Rençber Hacı Ömeroğlu Zühtü Efendi hakkında CHF istihbarat raporundan: "Daha önce belediye reisiği yapmıştır. Hem belediyede hem de Tayyare Cemiyet'inde zimmetine para geçirmekten suçlanarak hakkında soruşturma açılmıştır. Ahlaken düşkün ve serseri ruhludur." Mehmet Çaparlar, *Serbest Cumhuriyet Fırkası Kastamonu Teşkilatı ve 1930 Belediye Seçimleri*, 2021, s. 440, dipnot 30. "15 kuruş tayyare teberrüünü zimmetine geçiren tayyare cemiyeti Eşrefpaşa Tire kapısı tahsildarı Beşir Efendi hakkında ağırceza [...]" *Zaman*, 20 Eylül 1934, s. 2. 1 kilo ekmek fiyatına tekabül eden bir sirkat olayında hırsızlık maznununa ağır hapis cezası verilmesi, bizce, epey tuhaf.

¹⁸ Cemil Koçak, *Geçmişiniz İtinayla Temizlenir*, 2013, s. 177, dipnot 1.

“Basit” Hatalar?

Akademik tarihçi Mete Tunçay: *Atatürk de büyük “Nutuk”ta Nizamettin Nazif’in Arif Oruç’un hemşirezadesi olduğunu söyler. Ama Nizamettin Nazif bana Arif Oruç’un lâkabının “dayı” olduğunu, kendi dayısı olmadığını anlatmıştı.*¹⁹

*Atatürk, Büyük “Nutuk”ta (cilt II, s. 468) Yeşil Ordu kâtib-i umumisinin Hakkı Behiç olduğunu ileri sürmüş, bu yanlış oradan yayılmıştır.*²⁰

Mustafa Kemal, *Nutuk*unda, Elaziz Valisi Kayserili Feyzioğlu Ali Galib’in *emekli kurmay albay* olduğunu söylemiştir/yazmıştır. Bu doğru değildir. Mustafa Kemal’i güvenilir kaynak ittihaz eden diğer *pek çok ciddî eserler* de Mustafa Kemal’in bu hatasını tekrarlamışlardır. Dahiliye Nezâreti Arşivi, Atik Sicil, 1587 numaralı dosya evrakına göre Feyzioğlu Ali Galib’in, erkân-ı harb kaimmakamı (yarbayı) ve alay kumandanı olduğu sırada, 14 Nisan 1911 tarihinde orduyla ilişkisi kesilmiştir.²¹

*Nutuk*ta yer alan Akbaş cephaneliği baskını anlatısındaki "sallarla" detayı²², fanatik Kemalist tarih yazıcılarından Sina Akşin’in belirttiğine göre, "uydur"madır.²³

Mustafa Kemal, *Nutuk*ta, 3 Mart 1924 tarihli TBMM içtimaında hılâfetin ilgasını teklif eden takrire ilk itiraz eden kişinin Kastamonu mebusu Dadaylı Halid (Akmansü) olduğunu iddia etmiştir. Fakat ilk itiraz eden zat, Gümüşhane mebusu Kadirbeyoğlu Zeki’ydi.²⁴

Spot, Karartma ve Sicil Temizliği

“Nutuk”un konusu, *1919’da Millî Mücadele’nin başlangıcı ile 1927 yılları arasındaki, yeni Türkiye’nin doğuşunun tarihidir. Gerçekte öykü aşağı yukarı 1924’ün sonunda biter; 1925-1927 yılları arası, ele alınan dönemin yüzde otuzu kadar olsa da, konuşmada yalnızca yüzde 1,5’lik bir yer bulur.*²⁵ Bu tavır şaşırtıcı değildir zira Mustafa Kemal’in hususiyetlerinden bir tanesi zaten ketumiyettir.²⁶

Atatürk, 1918 Ekimi ile bu târih arasında geçen aylardan söz etmemeyi tercih etmiş gibi görünüyor. Nitekim, İsmâil Arar, *Nutuk*’u, bir anı kitabı olarak değerlendirir.²⁷

Mustafa Kemal, *Nutuk*unda, 9’uncu Ordu Kıtaatı Müfettişi tayin edildiğini belirten ve dönemin resmî gazetesi “Takvim-i Vekayi”de neşredilen 30 Nisan 1919 tarihli, *Mehmed Vahideddin* imzalı *Hatt-ı Humayunu* bahis mevzu etmemiştir.²⁸ Haricen, Padişah tarafından Mustafa Kemal’e bir de mahrem

¹⁹ Erden Akbulut & Mete Tunçay, *Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası (1920-1923)*, 2007, s. 227, dipnot 226.

²⁰ Erden Akbulut & Mete Tunçay, *Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası (1920-1923)*, 2007, s. 11, dipnot 11.

²¹ Kâmil Erdeha, *Millî Mücadelede Vilâyetler ve Valiler*, 1975, s. 120.

²² Gazi Mustafa Kemal, *Nutuk*, 1934, c. 1, s. 281.

²³ Sina Akşin, *İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele*, 2004, c. 2, s. 372, dipnot 81.

²⁴ Ziya Göğem, *Kurmay Albay Daday’lı Halit Beğ Akmansü (1884-1953)*, 1954, c. 1, s. 231.

²⁵ Erik Jan Zürcher, *Ulusun İnşası*, 2015, s. 8-9.

²⁶ Mustafa Kemal’in 10, 11 ve 27 Temmuz 1918 tarihli Karlsbad günlüklerinden: “10 Temmuz 1918, Çarşamba; 11 Temmuz, Perşembe: Bu iki günde neler olduğunu yazmayacağım. Birçok hatıralarım gibi bunların da unutululara karışmasında ne kötülük var. Yalnız şu kadar diyelim ki, insanlar hakikati daima gizlerler.” 27 Temmuz 1918: “Karlsbad’da geçen günlerimin hatıralarını tamamen ve olduğu gibi bu defterlere geçiremedim. [...] her düşündüğümü, her yaptığımı, yani bütün fikirlerimi ve hayatımla ilgili sırları bu defterlere nasıl emanet edebilirdim? Hatta bu yazdıklarımı bile bir gün, ihtimal pek yakın bir günde yok etmeyecek miyim? Şimdiye kadar hep böyle olduğu içindir ki, hatıralarımı toplayan bir derlemem yoktur.” *Atatürk’ün Bütün Eserleri*, 2003, c. 2, s. 199, 204.

²⁷ Cemil Koçak, *Geçmişiniz İtinayla Temizlenir*, 2013, s. 175.

²⁸ Ayşe Hür, *Millî Mücadele’nin Öteki Tarihi*, 2019, s. 76-77.

itimad-ı hümayun tevdi edilmiştir. *Nutukta* bundan da söz etmeyen Mustafa Kemal, böyle bir özel ferman verildiğini Ekim 1919’da inkâr etmişti²⁹:

Mustafa Kemal Paşa’nın Anadolu’ya memuren gönderilmesinde, gizli olarak kendilerine verilen bu [mahrem] hatt-ı hümayun o vakit şayi olmuş ise de gerek saray mahfillerinde ve gerekse Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşları arasında bu babda çok sıkı bir ketumiyet muhafaza edilmiş ve bu şayiaların doğruluğu ve yalanlığı bugüne kadar anlaşılamamış ve hatta Mustafa Kemal Paşa’nın Cumhuriyet Halk Fırkasında irad edip kitap şeklinde basılan uzun nutkunda dahi bu hatt-ı hümayundan bahsedilmemiştir.³⁰

Mustafa Kemal, *Nutukta* iddia ediyor ki 28 Mayıs 1919'daki talimatı üzerine, Yunan'ın İzmir ve havalisini işgali umumen protesto edilmiştir.³¹ Doğru değil. Örneğin Konya'daki Yıldırım Kıtaatı Müfettişi Ferik Cemal (Mersinli) 15 Mayıs'da halka beyanname neşretmiştir.³²

7/8 Temmuz 1919'da ordudan istifa eden Mustafa Kemal'e, 15'inci Kolordu Kumandanı Mirliva Kâzım Karabekir'in tekmil vermesi hakikati, *Nutukda* zikredilmez.³³

Mustafa Kemal, 11 Ağustos 1919 tarihinde *İkinci Ordu Komutanlığında bulunduğum sırada, pek ciddî durumlar içinde aramızda doğan içten bağların değerli anılarını hiçbir zaman unutmamaktayım. Yüksek kişiliğinizin eskiden beri devlet, millet ve vatan uğrunda özverisi, seçkin hizmeti, bütün vatanseverlerce değerlendirmektedir. Bu arada Bitlis'in geri alınmasındaki yardımınızın değeri, Mutki bölgesini düşmana karşı korumada gösterdiğiniz çabanın önemi, övgü ve teşekkürlerle anılmaktadır. demek suretiyle fevkalade tazimkârâne bir mektub gönderdiği Mutki Aşireti reisi Hacı Musa'yı 15-20 Ekim 1927 tarihli *Nutukunda* şöyle tahkir etmiştir: Millet, memleket, politika ve ordu yönetimiyle hiçbir ilgi ve ilişkileri ve bu hususta yetenekleri görülmemiş ve denenmemiş gelişigüzel kişilerden, örneğin Mutki'li bir aşiret başkanı gibi zavallılardan.³⁴*

Erzurum Kongresi beyannamesine ilişkin Mustafa Kemal'in *Nutuktaki* küçültücü bir anlatımı, Erzurum Kongresi delegelerinden Teşkilat-ı Mahsusacı Süleyman Necati Güneri tarafından eleştirilmiştir:

[..] 3. madde: Hükümet-i Osmaniye'nin tehlike-i inhilâlîne karşı saltanat ve Hilâfet-i Osmaniye ve İslâmiye'nin bekası esas maksadı teşkil eder. Vilâyat-ı saire ile müttehiden ve temini iştirak mümkün olamadığı takdirde Anadolu-yı Şarkî vilâyetlerince münferiden müdafaa ve muhavemet esası kabûl edilmesi (üçüncü maddenin

²⁹ Tasvîr-i Efkâr, 25 Teşrîn-i evvel 1335-1919, Numero 2881, *Sivas Şikâyetinin İç Yüzü*, s. 1.

³⁰ Mevlanzade Rifat, *Türkiye İnkılabının İç Yüzü*, 2017, s. 257. İktibasdaki “[mahrem]” ifadesi tarafımıza aiddir. Şeyhü'l-İslâm ve Sadrazam Vekili Mustafa Sabri Efendi, Padişah Seryaveri Ahmed Avni (Lortkipanidze/Şahinbaş) Paşa, Sadrazam Ahmed İzzet (Furgaç) Paşa, Dahiliye Nâzırı Ahmed Reşid (Rey) ve Mevlanzade Rifat, “selâm-ı şâhâne”nin yazılı olduğu özel bir belgenin Padişah tarafından Mustafa Kemal'e verildiği hususunda ittifak etmekteledir. “4 Mayıs 1919 Pazar günü öğleden evvel Yıldız Sarayı'nda Padişahın huzuruna kabul edilen Sadrazam Damat Ferid Paşa, Mustafa Kemal Paşa'nın Dokuzuncu Ordu kumandanlığına tayini iradesini aldığı gibi, kendisine verilecek fevkalâde vazife ve salâhiyete ait *Ferman-ı hümayûn* da Paşa'nın tasvibine iktiran etmişti.” Tarık Mümtaz Göztepe, *Mütareke Günleri*, 2017, s. 260-261. “Mustafa Kemal'in Anadolu'ya geçmesini sağlayan Vahdettin'miş. Padişah, Mustafa Kemal'e para vermiş. Keza hükümet bütçesinden de ona birkaç bin lira vermişler ki buna ait belgenin fotokopisini Paris'te Republik Enchance gazetesi yayınladı. Padişah ve Ferit, Mustafa Kemal'i çağırılmışlar ve söylemişler. Kendisini memur edip, eline de bir ferman vermişler. O günün Devlet büyüklerinden bu görevin Mustafa Kemal'e verilmesine karşı çıkanlar olmuş.” Rıza Nur. (1994). *Millî Kıyam: Millî Mücadelenin İç Yüzü* (Y. Toker, haz.) içinde (s. 36). İstanbul: Toker Yayınları. Toker Yayınları Rıza Nur'un hatıratını fevkalâde sansürlemiş hatta orijinal metne fevkalâde müdahale etmiştir. “Osmanlı bürokratik geleneğine göre de Mustafa Kemal Paşa'nın böyle bir Hatt-ı Hümayun alması gerekmektedir.” Ali Satan, *Halifeliğin Kaldırılması*, 2013, s. 100. Şu kaynakta mahrem fermanın bir sureti neşredilmiştir: Murat Bardakçı, *Bir Devlet Operasyonu: 19 Mayıs*, 2019, s. 379, sonnot 102.

³¹ Gazi Mustafa Kemal, *Nutuk*, 1934, c. 1, s. 16-17.

³² Cemil Koçak, *Osman Fikret Topallı: Giresun Günlükleri - I*, 2017, s. 1943.

³³ Ayşe Hür, *Millî Mücadele'nin Öteki Tarihi*, 2019, s. 97, dipnot *.

³⁴ Doğan Avcıoğlu, *Millî Kurtuluş Tarihi*, 1978, c. 3, s. 989-990, dipnot *.

sarahati karşısında Mustafa Kemal Paşa[nın] “Büyük Nutku”nda “Erzurum Heyet-i Merkeziye ve Kongresi yalnız Vilâyat-ı Şarkîye’yi Ermenistan olmaktan kurtarmağa mâtuf mahallî bir teşekkül” addetmesini, kendilerinin büyüklüğü ile telifi hususunda hayrete düşmemek mümkün değildir). [..]³⁵

Mustafa Kemal, Sadrazam Damad Ferid döneminde sökülen rütbe ve nişanlarının Sadrazam Ali Rıza döneminde iade edildiğini *Nutukta* zikretmez. Binaenaleyh Kemalist tarih anlatısı bu mühim hadiseyi de "ihmal" etmiştir.³⁶

Eylül 1919’da Sivas’a gelen ABD’li Tümgeneral James G. Harbord’un *kendi raporundan öğrendiğimize göre Mustafa Kemal, amacının, Osmanlı Devleti’nin bütünlüğünü tarafsız bir devletin ve tercihen Amerika’nın mandası altında korumak olduğunu söylemiştir.*³⁷ Fakat 15 Ekim 1927 tarihine gelindiğinde ise CHP Genel Başkanı Mustafa Kemal, TBMM’ye atadığı mebuslara hitaben şöyle demiştir: *Efendiler, bu vaziyet karşısında bir, tek karar vardı. O da hakimiyeti milliyeye müstenit, bilâkaydüşart müstakil yeni bir Türk Devleti tesis etmek!*³⁸

*Mustafa Kemal [General Harbord’la] iki buçuk saatlik görüşme[si]nin içeriğini hiçbir zaman açıklamamış, Nutuk’ta da birkaç cümle ile geçiştirmiştir.*³⁹

İstanbul’daki İspanyol Elçinin 11 Ekim 1919 tarihli raporunda, Padişah’ın 7 Ekim 1919 tarihli Heyet-i Temsiliye sadakat telgrafına cevap verdiği yazıyor. Mustafa Kemal ise, *Nutukunda*, Padişah’ın mezkur cevabından söz etmemiştir.⁴⁰

25 Nisan 1920 tarihinde kararlaştırılıp yayımlanan “Büyük Millet Meclisi emriyle Mustafa Kemal” imzalı beyannamede şöyle deniliyordu: *Biz vekilleriniz Cenabıhak ve Resulüekremi namına yemin ederiz ki Padişaha ve Halifeye isyan sözü bir yalandan ibarettir.*⁴¹ 15 Ekim 1927’de ise Mustafa Kemal, *Nutukta* şunu yazacaktır: *Osmanlı hükümetine, Osmanlı padişahına ve müsliminin halifesine isyan etmek ve bütün milleti ve orduyu isyan ettirmek lâzımgeliyordu.*⁴²

Mustafa Kemal; Kuva-yı Milliyeyi el altından destekledikleri vechile işgalci Müttefiklerin tazyikatına maruz ve 21 Ocak 1921’de istifa etmek mecburiyetinde kalan Harbiye Nâzırı Cemal’i (Mersinli), Erkân-ı Harbiye-yi Umumiye Reisi Cevad’ı (Çobanlı) ve bazı kabine mensublarını yıllar sonra *Nutukda* lisan-ı şedideyle eleştirecektir: *Açıkçası Mustafa Kemal Paşa’nın Nutuk’ta bilhassa Cemal Paşa ve Hükûmetin diğer üyelerini korkaklık ve beceriksizlikle suçlayarak sonraki siyasi ayrılıkların etkisinde kaldığını ve ilgili şahıslara bir nebze haksızlık yaptığı düşünülebilir.*⁴³

³⁵ Süleyman Necati Güneri, *Hâtrâ Defteri*, 1999, s. 66-67.

³⁶ Ali Satan, *100 Soruda Millî Mücadele*, 2018, s. 49. Rütbe ve nişan iadesi teşebbüsünde Harbiye Nâzırı Cemal Mersinli’nin rolü azimdir: Abdurrahman Bozkurt, *İtilaf Devletlerinin İstanbul’da İşgal Yönetimi*, 2014, s. 308. Mustafa Kemal, *Nutukda*, Cemal Mersinli’yi fevkalâde yerer. Cemal Mersinli’nin hatıratı, 5816 sayılı kanun engeline takılmaktadır: “Sayın Ercüment Kuran, General Mersinli Cemâl Paşa’nın da, Nutuk’a yanıt veren türden, Millî Mücâdele anılarını kaleme almış olduğunu ve bir süre önce de, âilesinin kendisine başvurarak, anıların yayımlanmasının mümkün olup olmadığını sorduğunu açıkladı. Kuran, yaptığı açıklamada, Atatürk’e hakarete varan nitelemeler ile dolu olduğundan, anıların yayını şimdilik uygun görmediğini belirtti. Bir gün (ama yakın bir gelecekte!) bu anıların da okunmasının mümkün olabileceğini dileyelim.” Cemil Koçak, *Geçmişiniz İtinayla Temizlenir*, 2013, s. 197, dipnot 3.

³⁷ Sina Akşin, *İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele*, 2004, c. 1, s. 549.

³⁸ Gazi Mustafa Kemal, *Nutuk*, 1934, c. 1, s. 9.

³⁹ Ayşe Hür, *Millî Mücadele’nin Öteki Tarihi*, 2019, s. 141.

⁴⁰ Yasemin Türkkân-Tunalı, *İspanyol Diplomatik Kaynaklarına Göre I. Dünya Savaşı ve Milli Mücadele’de Türkiye [Doktora Tezi]*, 2016, s. 300, dipnot 667.

⁴¹ T. B. M. M. Zabıt Ceridesi, 25 Nisan 1336, Devre 1, Cilt 1, İçtima Senesi 1, s. 60.

⁴² Gazi Mustafa Kemal, *Nutuk*, 1934, c. 1, s. 10.

⁴³ Abdurrahman Bozkurt, *İngiliz Perspektifinden Türkiye ve Millî Hareket*, 2021, s. 75.

Mustafa Kemal, Şehzade Ömer Faruk'un İnebolu'ya geldiğini fakat kendisi tarafından lisan-ı münasible İstanbul'a geri döndürülmüş olduğunu *Nutuk*da mevzubahis etmemiştir.⁴⁴

Mustafa Kemal, *Nutuk*ta, 13 Haziran 1921 tarihli İnebolu görüşmesini işine yarayacağı şekilde mevzubahis etmiş fakat birincil kaynak nitelikli TBMM gizli celse zabtında yer alan kritik detayı, İstanbul'daki İngiliz İşgal Kuvvetleri Kumandanlığına bağlı Henry-Stourton misyonunun Mustafa Kemal'in mümessili Refet'e (Bele) 7.880 artım sahra obüs cephanesi teslim ettiği gizlemiştir.⁴⁵

Ankara'da Mustafa Kemal'le müzakere eden Fransız Henry Franklin-Bouillon, Fransa Dışişleri Bakanlığına 21 Haziran 1921'de telgraf göndermiştir. Buna göre Mustafa Kemal, Franklin-Bouillon'a yarı resmî surette tavizkâr bir andlaşma taslağı takdim etmiştir. Elbette Mustafa Kemal, bu andlaşma taslağından *Nutuk*ta bahsetmemiştir.⁴⁶ *Mezkûr taslak, Franklin Bouillon'un Yüksek Komiser Pellé üzerinden Paris'e gönderdiği 21 Haziran 1921 tarihli telgrafta bulunmaktadır.*⁴⁷

Doktor Rıza Nur'un belirttiğine göre Mustafa Kemal, 19 Eylül 1921'de "gazi" unvanı ve "müşir" rütbesini elde ettikten birkaç gün sonra 4 milyon lira da ödül verilmesini istemiş fakat Meclis reddetmiştir. Mustafa Kemal, bu hadiseyi, *Nutuk*da mevzubahis etmemiştir.⁴⁸

1919-1922 devresinde milliyetçilere *Sovyet yardımının miktarı ve biçimi tam açık değildir. Mustafa Kemal, "Nutuk"ta Sovyet yardımından hiç söz etmez.*⁴⁹

Fransız tarihçi Paul Dumont: “Söylev”de, örneğin Mustafa Kemal'in yurtdışına sürgüne gitmiş İttihat ve Terakki liderleriyle yaptığı mektuplaşmalarla ilgili hiçbir şey yoktur; bunun gibi, Ankara Hükümetiyle Sovyetler Cumhuriyeti arasındaki ilişkiler hakkında da neredeyse bir şey görülmez, Fransa ile ilişkiler üstüne de pek büyük bir bilgiye rastlanmaz.⁵⁰

Sabık İTC mensubu fakat merkez komite muhalifi Mustafa Kemal, 1926'da suikast bahanesiyle idam ettirerek ortadan kaldırdığı İTC merkez komitesine merbut potansiyel siyasî rakiplerini *Nutuk*ta “İttihadçı” tesmiye etmemiştir:

İlginç olan yön, Atatürk'ün *Nutuk*'ta Yahya Kaptan olayından başlayarak İttihatçılarla tutuşmuş olduğu iktidar kavgalarını hayli ayrıntılı biçimde anlattığı halde, karşındakileri "İttihatçı" diye nitelememiş olmasıdır. Herhalde bunun açıklaması, başta kendisi, demokratik-ulusçu hareket içindekilerin çoğunun eski İttihatçı olmaları ve bu kadar geniş bir kitleyi -ki bunların büyük çoğunluğu eninde sonunda Atatürk'ten yana olmuşlardır- suçluyor durumuna düşmeyi siyaseten yanlış bulmasıdır. *Nutuk*'u 1927'de dinleyenlerin büyük çoğunluğunun daha önce İttihat ve Terakki üyesi ya da yandaşı oldukları kuşkusuzdur.⁵¹

⁴⁴ Sina Akşin, *İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele*, 2017, c. 3, s. 422, sonnot 196. “Ahmet İzzet Paşa *Feryadım* başlıklı anılarında Abdülmecit'in Ankara'ya çağırılmasına nedense hiç değinmemiştir. Çağırma olayı doğru kabul edilirse, Atatürk'ün de buna hiç değinmemiş olması dikkati çekiyor. Bu, Cumhuriyet devrimini gerçekleştiren önderin kendini hanedana muhtaç hissettiği bir durumu anmak istememiş olmasıyla açıklanabilir. Ya da gerçekleşmemiş bir tasarıyı ayrıntı saymış olabilir. Ömer Faruk'un İnebolu'ya gelip geri çevrilmesi olayı da *Nutuk*'ta yer almamıştır.”

⁴⁵ Gazi Mustafa Kemal, *Nutuk*, 1934, c. 2, s. 151-152; T. B. M. M. Gizli Celse Zabıtları, 27 Haziran 1337(1921), c. 2, s. 94.

⁴⁶ Bige Yavuz, *Kurtuluş Savaşı Döneminde Türk-Fransız İlişkileri*, 1994, s. 136.

⁴⁷ *Documents Diplomatiques Français (1921)*, Tome 1, p. 782-783; Aktaran: Fatih Selçuk, *Dengeler Değişirken*, 2022, s. 265, dipnot 715.

⁴⁸ Dr. Rıza Nur, *Hayat ve Hatıratım*, 1967, c. 3, s. 883-884.

⁴⁹ Bülent Gökay, *Bolşevizm ile Emperyalizm Arasında Türkiye*, 1998, s. 137.

⁵⁰ Emel Akal, *Milli Mücadele'nin Başlangıcında Mustafa Kemal, İttihat Terakki ve Bolşevizm*, 2018, s. 18.

⁵¹ Sina Akşin, *İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele*, 2017, c. 3, s. 317-318. Sina Akşin, İttihadçıların organizatör olduğu “Harekat-ı Milliye”yi yanlışça ve ısrarla “demokratik-ulusçu hareket” şeklinde nitelendirmektedir.

1 Aralık 1921 tarihli TBMM konuşmasında Mustafa Kemal, Padişah İkinci Mahmud’u Batı taklitçiliği yapmakla tenkid etmişti: *Sultan Mahmudu sani memleketin idaresini ıslah etmek, mazharı terekkiyat etmek için teşebbüste bulunmak istedi. Fakat vukubulan teşebbüsat Avrupa’yı taklidetmek oldu. Avrupa kanunlarını almak, Avrupa nizamlarını almak, Avrupa’nın elbisesini giymek gibi birtakım teşebbüsat ıslahiyyede bulundu. Fakat bu; hakiki, müspet bir netice vermedi, veremezdi. Çünkü; ıslahat için mukallitliğe tevessül etmişti.*⁵² 20 Ekim 1927’de ise Mustafa Kemal, Avrupa mukallidliğinin bir gereklilik olduğunu iddia edecektir: *Efendiler, milletimizin başında, cehil, gaflet ve taassubun ve terakki ve temeddün düşmanlığının, alâmeti farikası gibi telâkki olunan fesi atarak onun yerine bütün medenî âlemce serpuş olarak kullanılan şapkayı giymek ve bu suretle, Türk milletinin, medenî heyatı içtimaiyeden, zihniyet itibarile de, hiçbir farkı olmadığını göstermek bir lâzime idi. Bunu, Takriri Sükûn Kanunu, cari olduğu zamanda yaptık.*⁵³

İsmet (İnönü) *kendilerine tanınan sınırların içinde kalan halifelere her zaman Türkiye’de saygı duyulacağını* Rauf’a (Orbay) belirtmiş; yaklaşık 4 sene sonra *Mustafa Kemal 1927’deki Nutuk’ta İsmet Paşa’nın sözlerini aktarırken bu cümleyi atlamıştır.*⁵⁴

Paul Dumont “Söylev’in Sustuğu Yerler...” başlıklı yazısında, Mustafa Kemal’in işine gelmediği realiteleri mevzubahis etmediği ifade edilmiştir:

Söylev, Atatürk’ün yalnız kendi ulusal destanında söylediklerini öğrenmek için değil, oraya almayı gerekli görmediği şeyleri bilmek için de okunmaya değer. Bu olumsuz açıdan okuma, pek dikkati çeker nitelikte boşlukları gözler önüne serer. Türkiye Cumhuriyeti’nin kurucusu, bir bakıma küçük olayların üzerinde uzun uzadıya dururken, önde gelen bir öneme sahip kimi olayları da, hemen hemen bütün olarak sükutla geçiştirir. Böylece Söylev’de, örneğin Mustafa Kemal’in yurt dışına sürgüne gitmiş İttihat ve Terakki liderleriyle yaptığı mektuplaşmalarla ilgili hiç bir şey yoktur; bunun gibi, Ankara Hükümeti’yle Sovyetler Cumhuriyeti arasındaki ilişkiler hakkında da neredeyse bir şey görülmez, Fransa ile ilişkiler üstüne de pek büyük bir bilgiye rastlanmaz; Anadolu hareketinin, Müslüman dünyanın geri kalan bölümünde bulunduğu çeşitli destekler de bilinmezlikten gelinir. Bir başka yönden, Trabzon mebusu Ali Şükrü Bey’in, başkanlığın özel muhafız birliğinden biri olan Topal Osman Ağa eliyle öldürülmesi, ya da muhalif gazeteci Ali Kemal’in İzmit’te linç edilmesi gibi, iç politika yaşamının çarpıcı olaylarının karanlığa gömülmesine bakıp insan şaşırır ister istemez.

Kuşkusuz kasıtlı bütün bu "bellek delikleri"nin açıklanmaları öyle pek güçlük çıkaracak şeyler değildi aslında. örneğin, Ali Şükrü Bey’in ölümü gibi karanlık bir olayın anısını tazelemekte Atatürk’ün hiçbir çıkarının bulunmadığı açıktı; öyle olduğu için de, olayın olduğu anda (1923 Mart’ı), onun alabildiğine çabuklukla üstü örtülmeye çalışılmıştı, çünkü iktidar için rahatsız ediciydi. Aynı biçimde, İttihat ve Terakki Komitesi’nin, Birinci Dünya Savaşı’nın ilk günlerinden başlayarak Türkiye’nin yüz yüze geldiği felaketlerin başlıca sorumlularından biri olarak gösterildiği bir dönemde, Ankara yönetiminin başında bulunanın, İttihatçı yöneticilerle olan temaslarını ve Ulusal Kurtuluş Mücadelesi’nin özellikle kritik bir anında onların desteğini saklayıp açıklamamış olması doğaldı.

Mezkûr hareket, büyük oranda silâhlı kuvvetlere müsteniddi ve örgüt yapısından genel seçimlere yaptığı müdahalelere değin demokratlıktan fersah fersah uzaktı.

⁵² T. B. M. M. Zabıt Ceridesi, 1 Kanunuevvel 1337, Devre 1, Cilt 14, İçtima 2, s. 432-433.

⁵³ Gazi Mustafa Kemal, *Nutuk*, 1934, c. 2, s. 335. "İdarî sahada Şeriat ve asırlardır onu icra etmekte olan organların yerine gerekli yeni organlarla birlikte Batı ülkelerinden kopya derecesinde bir ayniyetle ithal edilen kanunlar kabul edildi." Arnold Toynbee, *1920’lerde Türkiye: Hilâfetin İlgası*, 1998, s. 92. "Çeviri Yasalarla Hukuk Devrimi: Hilâfetten hemen sonra, (8 Nisan 1924 tarih ve 469 sayılı kanunla din yasalarını uygulayan Şer’iye Mahkemelerinin kaldırılması, hukukta lâikleşme yönünde ileri bir adım olmuş; fakat bu hareket asıl Takrîr-i Sükûn döneminde, Kıt’a Avrupası (Roma-Germen) hukuk sistemine bağlı çeşitli ülke yasalarının çevrilip benimsenmesiyle sürdürülmüştür." Mete Tunçay, *Türkiye Cumhuriyeti’nde Tek-Parti Yönetimi’nin Kurulması (1923-1931)*, 1981, s. 171-172

⁵⁴ Andrew Mango, *Atatürk: Modern Türkiye’nin Kurucusu*, 2021, s. 463.

İster Sovyetler Cumhuriyeti gibi bir müttefik olsun, ya da ister Fransa gibi başlarda hasım bir öteki ülke olsun, Anadolu hükümetinin yabancı devletlerle olan ilişkilerinde Atatürk'ün ağzı sıkı davranmasında da şaşılacak hiçbir yön yoktur. Önce, Söylev'in yazarının, öyküsünü, kararlı biçimde iç politika sorunları üzerine yoğunlaştırdığı, öyle olunca da, şu ya da bu devletle olan ilişkiler sorununun -kendi gözünde de, dinleyicilerinin gözünde de- ikinci üçüncü derecede bir yer tuttuğu ileri sürülebilir. Ne var ki, söylemek yerinde olur, ne Moskova'yla bağlaşıklık, ne de Fransa'yla yakınlaşma, özellikle de Söylev'in okunduğu dönemde kolaylıkla ele alınabilecek konular değildi. 1927'de, Türk-Sovyet balayı uzun bir süreden beri sona ermişti; Ankara hükümetinin, Şeyh Sait ayaklanması sıralarında kendini verdiği komünist avı, iki ülkenin karşılıklı olarak gösterdiği nazik güvensizliği daha da arttırmıştı. Kemalist hareketin, ivedi bir ihtiyaç içinde olduğu bir dönemde, Rusya'nın -muhabbetten çok çıkara dayanan- yardımını ballandıra ballandıra hatırlatıp anlatacak zaman değildi gerçekten. Bunun gibi, Fransa ile Türkiye arasındaki ilişkiler de, içten bir nitelik taşımıyordu özellikle. Lozan'daki uzun görüşmelerle, barış konferansının sona erişinin arkasından başlayan bitmez-tükenmez ve sıkıntılı pazarlıklar, Türk-Fransız uzlaşmasını mühürleyecek Ankara Antlaşması'nı Atatürk'le görüşüp bağlamak üzere Franklin-Bouillon'un Anadolu'ya geldiği 1921 yılının o güzel günlerini unutturmuştu.

Ankara hükümetinin dış dünyayla sürdürdüğü ilişkiler konusundaki bu unutulmalara getirilebilecek açıklama ne olursa olsun, şunu belirtmek yerinde olur ki, son bir çözümlemede, hepsi de şu aynı izlenimi yaratmada katkıda bulunuyorlar: Kemalist Devrim, sadece Türk milletinin iradesiyle ve o iradeyi kişiliğinde özetleyen Mustafa Kemal'in öncülüğünde olmak üzere, dışardan bir yardım olmadan yapılmıştır. Unutmayalım ki, Söylev'de durup durup tekrarlanan kelimelerden biri, bağımsızlıktır. Öyle olunca da, Atatürk'ün, şu ya da bu sıfatla dışardan bir el uzatma olarak anlaşılabilir ne ki var öyküsünden silip atması oldukça doğal gözüküyor.

Bu böyle! Ancak şunu da belirtmek gerekiyor: Söylev'de -kimi noktalardaki- sessizlikler, Türk Devrimi'nin gelecekteki tarih yazarlığının sırtına ağırdan ağıra oturmuştur. Öyle olduğu içindir ki, örneğin Türk-Sovyet ilişkileri sorununu görmek için, 50'li yılların sonunu beklemek gerekmiştir; o yıllardan başlayarak ki, söz konusu sorun tarih araştırmalarında yavaş yavaş su yüzüne çıkar ve daha da genel olarak, bağımsızlık savaşı, başındaki insanda ete kemiğe bürünen Türk milleti ile dünyanın geri kalanı arasında bir mücadele olmaktan çıkıp farklı bir biçimde algılanmaya başlanır. Bugün bile, dönemin tarihinde kimi büyük karanlık noktalar varlığını sürdürüyor; uzmanlar, ancak Söylev'in çizdiği yoldan azbuçuk ayrılarak bunlara aydınlık getirebileceklerdir.

Atatürk, Anadolu Devrimi'nin kimi önemli olaylarını zikretmeyi kolayca unutabilmişse, Söylev'in yazıldığı tarih olan 1927'de Türkiye'nin içinde bulunduğu ortam buna yol açmıştı da ondandır. Gerçekten, Lozan Konferansı'ndan başlayarak, bütün bir genç Türk Cumhuriyeti, Batı'yla büyülenmiş olarak kalsa da, bağımsız bir gelişme adına seçimini yapmıştı; ve nereden gelirse gelsin, yabancı müdahale ve etkilere karşı alabildiğine kuşku ve güvensizlikle doluydu.

Kısacası, Kemalist nesrin mermerine kazınmış olan Söylev, birçok amaçlar taşıyor.

Birinci olarak, daha önce gördüğümüz gibi, Atatürk'ün giriştiği eylemi meşrulaştırmayı ve Atatürk'ü de, ulusal iradenin tek sözcüsü olarak sunmayı hedefler. Öte yandan, metnin polemikçi niteliği gözlere çarpar: 1927'de, Söylev'in sayfaları arasında, Atatürk, siyasal hasımlarına karşı öldürücü darbeyi vurur ve kendi iktidarıyla partisinin iktidarını oturtur. Söylev'in, Kemalist Devrim tarihinin "geleneksel" söylemini oluşturup yerleştirmek ve onun büyük anlarını belirtmek gibi bir işlevi de vardır; bu büyük anlar da, Erzurum ve Sivas kongreleridir, İstanbul'daki Saray'la mücadeledir, Ankara'nın büyük devletlerin dayatmalarına karşı "hayır!" demesidir, saltanatın kaldırılmasıdır, vb.

"Tarihsel gerçeği"ni söylemek için, Atatürk, tarihçiler arasında olağan usullere başvurdu: Konuyu, bir zaman dizini kaygısı olan bir öykü halinde kurmak; tartışılmaz bir doğruluk taşıyan pek çok sayıda belgeyi olduğu gibi zikretmek; eserde, kendi içinde bütünlük taşıyan çözümlemeli ve açıklayıcı ayrımlar ortaya koymaktır bunlar. Ancak, her tanıklık gibi, Atatürk'ün Söylev'i de, her şeye karşın kısmîdir, yan tutar ve özellikle, edebî belagat ve bileştirmenin gereklerine tabidir.

Son olarak, 1927'nin büyük Söylev'i, Kemalist öğretinin kaynaklarından biri olarak kendini sunar. Böylece, 30'lu yıllarda Tekin Alp'in belirttiği gibi, Kemalist Türkiye'nin elinde, çerçevesi iyice çizilmiş bir ideoloji pek yoktu.

Söylev, belli bir ölçüde, işte bu boşluğu doldurmayı hedefler. Gerçekten, bir tarihsel anlatım temeli üzerinde, Türk ulusuna, Kemalizm diye adlandırılan şeyi esas alan kimi idealler önerir.

Nedir o idealler?

Şunlar: Ulusal bağımsızlığı yüceltme; bilime ve ilerlemeye inanış; Cumhuriyet rejimine bağlılık; hiç de kötuleyici bir anlamda olmadan o dönemde modernizm diye adlandırılan şeye özlem; despotluğa, bilgisizliğe, bağnazlığa ve eski rejime bağlanan bütün öteki eksikliklere karşı oluş; Türk ulusunun büyüklüğüne mutlak bir güven!

İşte Söylev, büyük ölçüde böylesi ideallerin taşıyıcısı olduğu içindir ki, çağdaş Türkiye'nin siyasal ve fikrî tarihinde bir rol de oynadı. Atatürk, eğer umut ve inançlarını söylemeyi bilmeseydi, eseri, kitaplıklarda kurtuluş savaşı üstüne yazılmış yığınla tanıklıkların yanına konacak ve öteki kitapların arasında bir kitap olup çıkacaktı. Ama durum böyle değildir. Bazı noktalardaki sessizliklerine karşın, Kemalist rejimin hasımlarına karşı gösterdiği -kimi zaman haksız- değerlendirmelere karşın, Söylev, bugün de olağanüstü bir kitap olarak kalıyor.⁵⁵

Tarihî Çarpıtmalar ve Tahrifat

*Mustafa Kemal kamuya yönelik bu konuşmasını [Nutuk'u] bütün kendi kararlarını ve eylemlerini aklama ve muhaliflerince yükseltelen eleştirilerin bir kısmını yanıtlama aracı olarak kullandı.*⁵⁶

Mustafa Kemal, *bağımsızlık mücadelesinin öyküsünü "Nutuk" vesilesiyle direniş hareketinin öteki liderlerinin hareketlerini eleştirmek için bir arka plan olarak kullanmıştır.*⁵⁷

Doktor Rıza Nur: *Nutuk tarihî vesika diye yazılmış. Asla değildir. Çünkü, evvelâ birtakım mühim vukuatı hiç bahsetmeyip geçmiş, zira işine gelmiyor. Bir kısmını tahvil veya te'vil ile yazmış. Vesikalar, tağyir, te'vil gibi şeylere tabi tutulmuş ve rötuş edilmiş. Tağşişat ile dolu.*⁵⁸

Esbak vali, Meclis-i Mebusan Reis Vekili, Bâb-ı Âlî Evkâf Nâzırı, Maliye Nâzırı Vekili Hüseyin Kâzım Kadri, *Mustafa Kemal'in, bazı müdahinleri tarafından "Türk'ün Kur'anı" namıyla tavsif edilen kitabı [Nutuk] da intişar etmiş.. Bir "şaheser" addedilen ve hakikat-i halde bir "şah eser-i kizb u tahrif" olan bu kitap ifadelerini hatıratına derc etmiştir.*⁵⁹

CHP İstanbul mebusu Kâzım Karabekir: *Büyük Nutuk'ta da üzerinde ehemmiyetle durulması icâb eden haksızlıklar ve yanlışlar mevcuttur.*⁶⁰ Bu mülâkat daha ilk tefrikada kesilmiş, 24 Ekim 1940'da ise matbuat kânunu değiştirilmiştir.⁶¹ Böylece *Nutuk*daki şema, eleştirilemez hale getirilmiş ve tabulaştırılmıştır.

Mustafa Kemal *Nutukta* Vahideddin'e ve Damad Ferid'e iftira mı atmıştır? *Atatürk* [İngiliz Muhibleri] *cemiyet[in]e girenler arasında Vahdettin, Damat Ferit, Ali Kemal, Adil Bey, Mehmet Ali ve Sait Molla'nın bulunduğu, içlerinde, başta Frew olmak üzere bazı İngiliz "sergüzeştçileri" bulunduğunu söylüyor. Vahdettin ve Damat Ferit'in resmen üye olduklarını kanıtlayabilecek durumda değiliz.*⁶²

Mustafa Kemal, 16 Mayıs 1919'dan 8 sene 4 ay 29 gün sonra, 15 Ekim 1927 tarihinde Cumhuriyet Halk Fırkası kongresinde irad et(tir)meye başladığı *Nutuk*unun hemen dibacesindeyken Saray-ı Humayun ve

⁵⁵ Paul Dumont, *Atatürk'ün Yazdığı Tarih: Söylev*, 1997, s. 23-28.

⁵⁶ Bülent Gökay, *Bolşevizm ile Emperyalizm Arasında Türkiye*, 1998, s. 60, dipnot 74.

⁵⁷ Erik Jan Zürcher, *Milli Mücadelede İttihatçılık*, 1987, s. 284.

⁵⁸ Dr. Rıza Nur, *Cumhuriyet Devri'nin Perde Arkası (1923-1933)*, 2010, s. 95.

⁵⁹ Hüseyin Kâzım Kadri, *Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Hatıralarım*, 2018, s. 236.

⁶⁰ Tan, 3 Nisan 1939; Aktaran: Cemil Koçak, *Geçmişiniz İtinayla Temizlenir*, 2013, s. 183.

⁶¹ Cemil Koçak, *Tarihin Buğulu Aynası*, 2013, s. 165-166.

⁶² Sina Akşin, *İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele*, 2004, c. 1, s. 328.

Bâb-ı Âlî tarafından Anadolu'ya gönderilmesi meselesini kendi kültüne mütenasib şekle büründürmeye çalışarak demiştir ki: *Bu vâsi salâhiyetin, beni İstanbuldan nefyü teb'it maksadile Anadoluya gönderenler tarafından, bana nasıl tevdi edildiği mucibi istiğrabinız olabilir! Derhal ifade etmeliyim ki, bana bu salâhiyeti onlar bilerek ve anlıyarak vermediler.*⁶³ Şeyhü'l-İslâm Mustafa Sabri Efendi, Mustafa Kemal'in iddiasını mantıken şöyle tenkid etmiştir:

Mustafa Kemal'in nutkunda, Anadolu'ya o büyük vazife ve vâsi' sulta ile gönderilmesini: "Maksat kendisinin pâyitahttan uzaklaştırılması idi..." diye iddiası, kendi kendini nakz eden gülünç bir dâvâdır. Sanki halife ve hükûmeti, ellerinde ve emirleri altında bulunan, kuvvetten mücerred bu adamdan korkmuşlar; Anadolu'ya gönderip, kendilerini korkutmaya lâayık ve kadir bir mertebeye yükseltmek için, Umûmi Ordu Kumandanlığı'na nasb etmişler!..

Yalnız bu mehzele, (...)’in [*Mustafa Kemal’in (ÖFA notu)*] koca bir kitap hacmi dolduran nutkunun, basîret sahiplerinin gözünde bir hüccet olmaktan düşmesi için kâfidir. (...), [*Mustafa Kemal (ÖFA notu)*] o nutku, velîni’metine karşı irtikâb ettiği ..... [*küfrân-ı nimeti? (ÖFA notu)*] tebri'e için yazmış, velîni’metini, en çirkin, en ..... elakla anmıştı...⁶⁴

Riccardo Mandelli’nin belirttiğine göre, Mustafa Kemal'in 9'uncu Ordu Kıtaatı Müfettişliği meselesini *Nutuk*daki izah biçimi, insanları *aptal* yerine koymak anlamına gelmektedir. Siyaseten tehlikeli addedilen birisi fevkalâde salâhiyetle Anadolu'ya mı gönderilirdi:

Gizli topluluklar bağrında gelişen ve yeşeren siyasetlerde her daim olduğu gibi, günümüzde bile, konuyla ilgili somut bir nedenden ziyade çeşitli şüpheler mevcuttur. 1927 yılında Meclis'te okuduğu *Nutuk*'ta Mustafa Kemal, kendisinin başkentten uzağa yollanmasının asıl nedenin, insanları rahatsız etmesi olduğunu ifade etmiştir. Görevi, ordunun nakline komuta etmektir. Ama eğer kendisi bir sıkıntı ya da tehdit unsuru olarak görüldüyse, İmparatorluğun en hassas noktalarından birine yollanmasının nedeni anlaşılmamaktadır. Atanmasına, Sultan ile Sadrazam'ın mütalaasından sonra devletin üst kademelerince, İngiliz otoritelerinin ruhu duymadan karar verilmiştir. Ya herkes neredeyse aptallık derecesinde saftı ya da Çanakkale kahramanı için akıllarında zaten özel bir görev bulunmaktaydı. Vahdeddin'in, Anadolu'daki direnişin asıl beyni olduğu varsayımı bile ortaya atılmıştır. Ama bu noktada, sürgündeyken ve her şeyi kaybetmişken bile, konuyla ilgili tek bir kelime dahi etmemiş olmasını açıklamak zordur.⁶⁵

Mustafa Kemal, 16 Mayıs 1919 günü İstanbul'dan Samsun'a hareket edişi hakkında şu iddiada bulunmuştur: *Ben İstanbulda kalıp tevkif olunmaktansa batıp boğulmağı müreccah gördüm. Ve hareket ettim.*⁶⁶ Mustafa Kemal, 13 Kasım 1918'den 16 Mayıs 1919'a değin İstanbul'da envâi çeşit siyasî entrikalar tertip etmiş olmasına rağmen 6 ay 3 gün boyunca Müttetikler tarafından tutuklanmamış, faaliyetlerine serbestçe devam etmiştir.⁶⁷ Bilakis fevkalâde salâhiyetlerle Anadolu'ya memur edilmiştir. İstanbul'dan Samsun'a İngiliz vizesiyle gitmiştir.⁶⁸ Gerçi Mustafa Kemal, Samsun'a değil de Karadeniz

⁶³ Gazi Mustafa Kemal, *Nutuk*, 1934, c. 1, s. 7.

⁶⁴ İbrahim Sabri. (2005). *Şeyhülislâm Mustafa Sabri Efendi'nin Mısır Ulemâsıyla İlmî Münâkaşaları* (O. Erdem & İ. Cumalıoğlu, haz.) içinde (s. 376). İstanbul: Gül Neşriyat.

⁶⁵ Riccardo Mandelli, *Son Sultan*, 2016, s. 49.

⁶⁶ Gazi Mustafa Kemal, *Nutuk*, 1934, c. 1, s. 23.

⁶⁷ Büyükelçi emeklisi, Türk Tarih Kurumu eski üyesi ve fanatik Kemalist tarih yazarılarından Bilâl Niyazi Şimşir dahi bu hakikate hayret etmekten kendisini alıkoyamamıştır: “Atatürk'ün, Anadolu'ya geçmeden aylarca önce İngilizlerin kara listesine geçirildiği halde, nasıl olup da tutuklanmadan, sürülmeden kalabildiği sorulmaya değer.” Bilâl N. Şimşir, *Malta Sürgünleri*, 1985, s. 53. Bazı kaynaklara bakılırsa, Mustafa Kemal, İngiliz istihbaratı kara listesine girmeyi başardığı devrede, Malta'ya sürülmekten kurtulmak için İstanbul'daki İtalyan Fevkalâde Komiseri Kont Carlo Sforza'nın himayesine girmiştir: Lord Kinross, *Atatürk*, 1994, s. 178-179; Mevlüt Çelebi, *Millî Mücadele Döneminde Türk-İtalyan İlişkileri*, 2002, s. 35; Sina Akşin, *İstanbul Hükümetleri ve Millî Mücadele*, 2004, c. 1, s. 135; Fabio L. Grassi, *Türk-İtalyan İlişkilerinde Az Bilinenler*, 2014, s. 179-180, 181-182.

⁶⁸ Murat Bardakçı, *Bir Devlet Operasyonu: 19 Mayıs*, 2019, s. 198-209. Fakat anlaşılan daha sonra İstanbul'daki İngiliz İşgal Kuvvetleri Kumandanlığı Askerî İstihbaratı ve Bâb-ı Âlî Harbiye Nezâreti İrtibat Subayı Yüzbaşı John

sahillerinden herhangi birine muvasalat etseydi, sadece İstanbul'dan Samsun'a seyahat için mezuniyet veren vizeyi ibraz edemezdi ve belki bu durumdayken ilk kontrol noktasında tevkif edilebilirdi gerçekten.

Nutukun ilk paragrafındaki tasvir, gerçeği çarpıtmaktadır. Örneğin Atatürk, İttihatçıları, kendi bağımsız Anadolu teşkilatında kontrolü ele geçirmeye çalışan gaspçılar olarak betimler oysa gerçekte onların kurduğu teşkilatta giderek yükselmeyi başaran kendisiydi. Örneğin, Atatürk, Nutuk boyunca bağımsızlık mücadelesinin yeni bir millî Türk devleti kurmak için verildiğini öne sürer. Halbuki mücadele alenen Osmanlı İmparatorluğu'nun (veya onun bir kısmının) bağımsız varlığının sürdürülmesi adına yapılmıştır. Üçüncü çarpıtma ise, 1919-1922'lerin millî hareketi ile 1927'lerin CHP'si arasında var olduğu düşünülen devamlılıktır.⁶⁹ Halbuki Harekat-ı Milliyeyi yöneten Birinci Meclis, Mustafa Kemal tarafından Nisan 1923'de tasfiye edilerek yerine "kız gibi bir meclis" ikame edilmiştir.⁷⁰

Mustafa Kemal, Haziran 1919 *Amasya Mülakatı*na dair gerçekleri *Nutuk*ta çarpıtmıştır. Planlı bir içtima olduğu halde tesadüfen yapıldığını iddia etmiştir:

13 Haziran'da Mustafa Kemal, karargâhıyla birlikte Amasya'ya geçti. Gitmeden önce, Rauf Bey'in Ankara'ya gelmiş olduğunu haber veren Ali Fuat Paşa'yı, Rauf Bey'le birlikte yanına çağırdı (10 Haziran). Daha önce de Refet Bey'i çağırmıştı. O da, o sırada "bittesadüf" Amasya'ya gelmiş oldu ve Mustafa Kemal'in deyimiyile bir "hüsnü talih ve tesadüf" sonucu olarak, Amasya toplantısı yapıldı, kararlar alındı ve Amasya tamimi hazırlandı.

Amasya toplantısı Mustafa Kemal'e göre bir rastlantıdır. [..]

Kurtuluş Savaşı'ndan sonra komutanlar arasında beliren ayrılıklar yüzünden Atatürk'ün "Nutuk"ta, sonradan karşısına dikilenlerin mücadeledeki paylarını azımsamak ya da hiç değilse olduğundan büyük görünmemesine gayret etmek eğiliminde olduğu göze çarpıyor. "Nutuk"un söylediği 1927 yılında, sözü edilen siyasal çatışmanın anlamlarının henüz pek taze olduğu göz önünde bulundurulmalıdır.⁷¹

Mustafa Kemal, cunta mensublarına mahsusen gönderilmiş 22 Haziran 1919 tarihli 6 maddelik *Amasya Mukarreratı*nın 4 maddesini *Nutuk*a derc etmiştir.⁷²

Mustafa Kemal, Erzurum Kongresindeki 23 Temmuz 1919 tarihli konuşmasına aid vesikayı tahrif etmek suretiyle *Nutuk*kunda neşretmiştir: *Mustafa Kemal, Nutuk'un "Belgeler" bölümüne bu konuşmayı almış*

Godolphin Bennett, 30 Nisan 1919'dan önceki günlerde, Mustafa Kemal'in Şişli'deki dairesini sık sık ziyaret etmiş ve Bolşeviklere karşı müttefik hareket edilmesi noktasında taraflar uzlaşmış, akabinde 9'uncu Ordu Kitaatı Müfettişliğine İngiliz vizesi çıkmıştır: J.G.B. (1922, Kasım). Mustafa Kemal. *The Contemporary Reviews*, Cilt CXXII, ss. 590-594; Çeviren: Uygur Kocabaşoğlu. (2000). XIX. Yüzyılda İngiliz Gözüyle Türkler. *Kebikeç*, (9), s. 45-46.

⁶⁹ Erik Jan Zürcher, *Ulusun İnşası*, 2015, s. 19-20. "Kurtuluş Savaşı kutsal Hilafet makamı ile Padişahı tutsaklıktan, yurdu düşman istilasından kurtarmak, ulusal bağımsızlığımızı sağlamak için başlatılmış, ne var ki önce Padişahlık, sonra da Hilafet kaldırılarak Cumhuriyet ilân edilmişti." Sami Önal, *Hüsrev Gerede'nin Anıları*, 2003, s. 250.

⁷⁰ 27 Mart 1923'te Konya'da Mustafa Kemal, gazeteci İsmail Habib Sevük'e meclisteki muhalefetten şikâyetle demiştir ki: "Bırak be çocuğum.. baksana ne propagandalar yapıyorlar; seyahatte alınmış fotoğraflarımızı büyülterek karısını açık gezdiriyor diye en ücra yerlere kadar dağıtmışlar. Herşeyden evvel kız gibi bir meclis yapalım da ondan sonra istediğiniz gibi yazınız." İsmail Habib Sevük, *Atatürk İçin*, 1981, s. 53.

⁷¹ Sina Akşin, *İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele*, 2004, c. 1, s. 438-439, dipnot 293.

⁷² Sina Akşin, *İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele*, 2004, c. 1, s. 439-440. "Amasya Toplantısı ve Kararları: 18 Haziran akşamı Havza'ya yaklaşan Rauf Bey ile Ali Fuat Paşa, ertesi gün Amasya'ya ulaştılar ve parlak bir biçimde karşılandılar. O gece, birbirlerine gözlemlerini anlattılar, ülkenin durumunu görüştüler ve sonuç olarak *Amasya Kararları* denilen belge ortaya çıktı. *Nutuk*'ta bu dört maddelik bir belgeyse de bunun, kararların genelge biçimi olduğu, asıl kararlar belgesinin altı maddeden oluştuğu anlaşılıyor."

*ancak Bolşeviklerle ilgili bölümün bazı paragraflarına hiç yer vermemiş, bir bölümünü ise değiştirmiştir. Aynı şekilde ABD aleyhine bir ifadeyi de çıkarmıştır.*⁷³

Mustafa Kemal, 23 Temmuz 1919 tarihli *Erzurum Kongresinde irat olunan nutuk suretidir* başlıklı vesikayı rötuşlamış; örneğin, Padişah-Sadrazam Damad Ferid-Mustafa Kemal gizli münasebetine ilişkin *Bu babdaki esrâr ve muhâberâtın.. mutasavverdir*⁷⁴ kritik paragrafını vesikadan çıkarmıştır.⁷⁵

Mustafa Kemal, Erzurum Kongresi beyannamesi mevaddında "manda ve himaye kabul edilemez" ibaresinin yer aldığını *Nutuk*da iddia etmiştir. Böyle bir madde yoktur bilakis beyannamenin 7'nci maddesi "fenni, sınai, iktisadi" mandacılığın kabulü anlamına gelmektedir.⁷⁶ Mezkûr 7'nci madde şudur:

Milletimiz insani, asri gayeleri tebci ve fenni, sınai ve iktisadi hal ve ihtiyacımızı takdir eder. Binaenaleyh devlet ve milletimizin dahili ve harici istiklâlî ve vatanımızın tamamisi mahfuz kalmak şartıyla altıncı maddede müserrah hudut dahilinde milliyet esaslarına riayetkâr ve memleketimize karşı istilâ emeli beslemeyen herhangi devletin fenni, sınai, iktisadi muavenetini memnuniyetle karşılız ve bu şeraiti adile ve insaniyeti muhtevi bir sulhun de acilen takarrürü selâmeti beşer ve sükunu âlem namına ahs-ı amâlî milliyemizdir.⁷⁷

Mustafa Kemal, Bâb-ı Âlî Bahriye Nâzırı Salih Hulûsi (Kezrak) ile Anadolu ve Rumeli Müdafaa-yı Hukuk Cemiyeti (ARMHC) Heyet-i Temsiliyesi azaları Mustafa Kemal, Rauf Orbay, Bekir Sami Kunduh taraflarınca mutabakata varılan 22 Ekim 1919 tarihli Amasya protokolünün Kürdlere ırk hukuku ve içtimaî serbestlik tanıyan maddesini kırmak suretiyle *Nutuk*da neşretmiştir.⁷⁸

Kasım 1919'da müteşekkil, Meclis-i Mebusan seçimi usulsüzlüklerini tahkik heyeti reisi Birinci Ferik Mustafa Fevzi Çakmak olduğu halde, Mustafa Kemal, heyet reisi Mirliva Ahmet Fevzi'dir demiştir/yazmıştır. Sina Akşin ise elbette bunu tevil etmektedir: *Muhtemelen Fevzi Çakmak'ı müşkül mevkie sokmamak için, ikinci heyetin reisi olarak Ahmet Fevzi Paşa'yı gösteriyor ve sonradan yapılan değişikliğe değinmiyor.*⁷⁹

ARMHC Heyet-i Temsiliyesi Tutanaklarına göre Erzurum Heyet-i Merkeziyesi, Mustafa Kemal görüşüne muvafakaten, Meclis-i Mebusan'ın İstanbul haricinde toplanması gerektiğini belirtmişti. Lakin Mustafa Kemal, *Nutuk*da bu vakıyı tahrif ederek tam tersini iddia etmiştir.⁸⁰

⁷³ Ayşe Hür, *Millî Mücadele'nin Öteki Tarihi*, 2019, s. 99, dipnot *.

⁷⁴ Fahrettin Kırzioğlu, *Bütünüyle Erzurum Kongresi*, 1993, c. 2, s. 21.

⁷⁵ Kemal Atatürk, *Nutuk: Vesikalar*, 1969, c. 3, s. 930.

⁷⁶ Ayşe Hür, *Millî Mücadele'nin Öteki Tarihi*, 2019, s. 100-102.

⁷⁷ *Askeri Tarih Belgeleri Dergisi*, Mayıs 1981, Sayı 79, s. 44, Belge No: 1738. Mustafa Kemal, 24 Nisan 1920 tarihli meclis konuşmasında da, Erzurum Kongresinin esas şartlarını şöylece belirtecektir: "haricî müzaharete ve muavenete tamamen muvafakat edeceğiz. Ancak arz eylediğim gibi müstakil kalmak sıfat ve salâhiyetini daima muhafaza etmek... Erzurum Kongresinin şeraiti esası bundan ibaretti." Kemalist tarih yazıcılarından Şerafettin Turan: "Örneğin, M. Kemal'in kongre kararları olarak sıraladığı ve okul kitaplarından başlayarak kongre ile ilgili hemen tüm yayınlarda yer alan *Ulusal sınırlar içinde bulunan yurt parçaları bir bütündür; birbirinden ayrılmaz* ilkesi ne tüzükte, ne de bildiride bu biçimiyle düzenlenmiştir. [...] Bunun gibi, *Söylev*'de *Manda ve himaye kabul olunamaz* biçiminde aktarılan kesin hüküm de kongre kararları ve bildirisi içinde yer almamıştır. Gerçekte Erzurum Kongresinde yabancı bir devletin manda ya da korumasını öngören bir karar alınmamıştır. Ancak teknik ve ekonomik yardıma kapı açık bırakılmıştır." Şerafettin Turan, *Türk Devrim Tarihi*, 1991, s. 214-215.

⁷⁸ Ayşe Hür, *Millî Mücadele'nin Öteki Tarihi*, 2019, s. 313-314.

⁷⁹ Sina Akşin, *İstanbul Hükümetleri ve Millî Mücadele*, 2004, c. 2, s. 202, dipnot 440.

⁸⁰ Emel Akal, *Millî Mücadelenin Başlangıcında Mustafa Kemal, İttihat Terakki ve Bolşevizm*, 2018, s. 273. "2) inci noktai nazara göre ki, bu noktai nazarı serdedenlerin başında Erzurum, Trabzon, Balıkesir ve bütün Karesi, Saruhan heyetleri bulunuyordu; İstanbulda.. İstanbuldaki rical ve zevatın hemen kâmilen bu fikirde olduğunu biliyoruz. Padişahın arzusu, hükümetin ısrarı da bu idi." Gazi Mustafa Kemal, *Nutuk*, 1934, s. 195.

"Felâh-ı Vatan" meselesi. Mustafa Kemal, Berlin'deki firarî sabık Sadrazam Talat'a gönderdiği 20 Şubat 1920 tarihli mektubunda şöyle yazmıştı: ...sekseni müteceviz mebusan mürekkep (Felâh-ı Vatan) namı altında ekseriyet grubu vücuda getirdik. Bu grup intihap olunan dokuz kişilik bir heyet-i idare tarafından idare edilmektedir. Heyeti Temsiliye azasından olan mebus arkadaşları kamilen meclise gönderdim. Bunlardan icap edenler grup heyet-i idaresi dahilindedir. Ben de mebusum. Fakat kuvva-i umumiyyeyi muhafaza ve menfi ihtimalat karşısında serbest sevk ve idare edebilmek için İstanbul'a gitmedim. İkmal ettiğim heyet-i merkeziye azasıyla şimdilik Ankara'yı merkez ittihaz ettim. Hem Kuva-yı Milliye hem de heyet-i idaredaki murahhaslarımız vasıtasıyla grup ile irtibat ve münasebetteyim. Ancak, Nutukda ise bambaşka bir şekilde sunacak, daha önce benimsemiş olduğu "Felâh-ı Vatan" grubunu "Fellâh-ı Vatan" tesmiye ederek aşağılayacaktır: *İstanbul Meclisinde "Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Grubu" diye bir grup işitmedik. Niçin?! Evet niçin? Buna bugün cevap isterim! Çünkü efendiler; bu grubu teşkil etmeyi, vicdan borcu, millet borcu bilmek vaziyet ve kabiliyetinde bulunan efendiler imansız idiler... cebin [korkak] idiler... cahil idiler. ... Bundan başka nankör ve hodperest [bencil] idiler.*⁸¹

Mustafa Kemal, 19 Mart 1920 tarihli tamim suretindeki bazı ifadelerini 15-20 Ekim 1927 tarihinde Nutukta tıraşlayarak sunmuştur. Esas ifadeler şunlardır: "makarrı hilafet-i İslamiye ve payitahtı saltanat-ı Osmaniye", "makamı hilafet ve saltanat", "devlet-i Osmaniye". Mezkûr ifadelerin tıraşlanmış halleri şöyledir: "merkezi devlet", "makarrı devlet", "devlet".⁸²

Mustafa Kemal, Nutukda, Halkçılık Programının Halk Zümresini etkilediğini iddia etmiştir fakat hakikat tam tersidir:

Mustafa Kemal Paşa, 1927 yılında söylediği büyük Nutuk'unda (cilt II, s. 594), "ilk Teşkilât-ı Esasiye Kanunumuza menşe teşkil eden 13 Eylül 1920 tarihli bir programı Meclise takdim etmişim" demektedir. Paşaya göre, oyların bölünmesi yüzünden iş çıkarılmamasına çare olmak üzere oluşan (aralarında Halk Zümresi'nin de bulunduğu) bazı kuruluşlar, onun bu programından "mülhem olarak bir takım unvanlar takınmaya ve programlar tesbit etmeye başla"mışlardır.

Oysa, tarihlerinden anlaşılabilceği üzere, Halk Zümresi Siyasî Programı "Halkçılık Programı"ndan esinlenmiş değildir, tersine Halkçılık Programı Halk Zümresi'nin plâtfomuna sahip çıkmıştır.⁸³

Mustafa Kemal'in TBMM Tokat mebusu Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası umumî kâtibi Nâzım (Resmor/Öztelli) hakkındaki ifadeleri hakikate mugayirdir:

Sivas Kongresi'nin hazırlık çalışmalarına katılmasına karşın, Nazım Bey'i delegeler arasında göremiyoruz. Ancak daha sonra yakın işbirliği içinde olacağı Afyon delegesi Mehmet Şükrü Bey'le, Sivas kongresi günlerinde tanışıp yakınlaşmış olmalıdır. 23 Nisan 1920'de Ankara'da tekrar toplanmasına karar verilen BMM için yapılan seçimlerde Nazım Bey Tokat'tan mebus seçilmiştir. Meclis'e Tokat Mebusu olarak katılan Nazım Bey, kurulan ilk hükümette ilk Dahiliye Vekili olan Cami Bey'in Müsteşarlığı'na seçilmiş ve bu görevde bir ay kalmıştır. Nazım Bey'i daha sonra Yeşil Ordu Cemiyeti'nin kuruluşunda katib-i umumi olarak görmekteyiz. Mustafa Kemal, sekiz yıl sonra, 1927'de okuduğu Nutuk'la dile getirdiği o günleri şöyle anlatmıştır:

Nazım Bey'in daha Sivas kongresi esnalarında, kendisinden aldığı safsatlarla mâli [dolu] bazı mektuplarıyla ne zihniyet ve mahiyette olabileceğini anlamışım. Nazım Bey, mebus olarak Ankara'ya geldikten sonra, her gün yeni yeni siyasi faaliyetler gösteriyordu. Teşekküle başlayan her hizb-i siyasi ile temas fırsatını kaçırmıyordu.

1927 yılında, Nazım Bey hakkında bunları söyleyen muzaffer Mustafa Kemal, aslında kendisiyle çelişmektedir, çünkü Nazım Bey safsatlarla dolu mektuplar gönderen biri idiye, seçimlerde aday gösterilmez ve seçilmesi

⁸¹ Emel Akal, *Milli Mücadelenin Başlangıcında Mustafa Kemal, İttihat Terakki ve Bolşevizm*, 2018, s. 279.

⁸² Sina Akşin, "İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele", 2004, c. 2, s. 536, dipnot 99; Gazi Mustafa Kemal, *Nutuk*, 1934, c. 1, s. 301; Kâzım Karabekir, *İstiklâl Harbimiz*, 1960, s. 547.

⁸³ Erden Akbulut & Mete Tunçay, *Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası (1920-1923)*, 2007, s. 25, dipnot 40.

engellenebilirdi. Ancak, Mustafa Kemal'in Nazım Bey'le yakın çalışma içinde olduğunun göstergesi, aşağıdaki telgraftır. 1920 yılı Temmuz başında İstanbul'dan Eskişehir'e birçok subay ve umerâ gelmiştir. Mustafa Kemal, Garp Cephesi kumandanı İsmet Bey'e bir telgraf çekerek, bu subayların ihtiyaç olan mahallerde derhal istihdam edilmesini bildirmiştir. Mustafa Kemal bu durumu aynı gün Nazım Bey'e haber vermiştir:

Ankara

7/7/36

Eskişehir'de Tokat Mebusu Nazım Beyefendiye,

Eskişehir'e muvâsalât eden zabitan hakkında iktizâ-yi serînin îfâsı [gereklenlerin yapılması] Garp Cephesi kumandanlığına emr edilmiştir efendim.

Büyük Millet Meclisi Reisi

Mustafa Kemal⁸⁴

Atatürk *Nutuk*'ta Nâzım Bey için, "Bu zatın ecnebi mehafiline casusluk ettiğine asla şüphe etmiyordum. Nitekim, bilâhare İstiklâl Mahkemesi birçok hakayiki meydana koymuştu... Mecliste celse-i hafiyede malûmat ve mütalâatımı açıkça söyledim" demektedir (II/s. 501). Oysa, hem İngilizlerin hem Rusların "paralı uşağı" olmakla suçladığı Nâzım Bey hakkında, bu konunun görüldüğü 1 Şubat 1921 tarihli gizli oturumda bildiklerini ve düşündüklerini açıkça söylememiş, Meclise 15 kişilik özel bir kurul seçtirerek onlara açıklamalarda (?) bulunmuştur (*Gizli Celse Zabıtları* I/s. 356-63).⁸⁵

TBMM Dahiliye Vekilliği seçimi ikinci turunda TBMM Reisi Mustafa Kemal'in namzedi Refet'le (Bele) yarıştığı halde 65'e karşı 98 rey ile Dahiliye Vekili seçilen Tokat mebusu Nazım (Resmor/Öztelli), görevinden derhal istifa ettirildi. Bu istifa emrivakisinde Çerkes Edhem'in silâhlı caydırıcılığından faydalanan Mustafa Kemal, *Nutuk*'ta Çerkes Ethem'in rolünden bahsetmeksizin sadece *Nazım Bey'i kabul etmedim ve istifaya zorladım* demek suretiyle meseleyi şöylece bir değinerek geçiştirmiş, *zorlamanın usulü hakkında herhangi bir bilgi vermemiştir*.⁸⁶

Çerkes Edhem'in 1947'de neşrettiği risalesinden:

Mustafa Kemal'in o bilindik nutuk kitabından yapılacak alıntılar bile kitabın (yaldızlı, süslü kitap !!!) ne kadar birbiri ile çelişik, diğerini çürüten, gerçek dışı, mantık dışı cümle ve ifadelerle dolu olduğu kolayca anlaşılır. Türkiye'de yıllardır devam eden milli mücadelenin en yakından tanığı olmak şöyle dursun, mantık ve gerçeği bozmak düşüncesi ile dolu bu kitap, insan gibi gözden geçirilebilecek olursa, gerçek dışı ve çoğunlukla yalan ve hırs ile yazıldığı derhal anlaşılabilir.⁸⁷

Hüseyin Rauf Orbay'ın belirttiğine göre Mustafa Kemal, *Nutuk*uyla hakikati "tahrif" etmiştir. İngiliz yarı resmî *The Times* gazetesine gönderdiği 2 Kasım 1927 tarihli mektubunda, Terakkiperver Cumhuriyet Fırkasını "hakiki bir demokrasi tesisi ve her zaman her yerde felâketi milliyeyi intaç eden şahsi diktatörlüğe mümanaat arzusu ile teşkil" eyledikti diye yazmaktadır: *İstiklâl muharebatında orduyu*

⁸⁴ Emel Akal, *İştirakiyuncular, Komünistler ve Paşa Hazretleri*, 2013, s. 517-518. Mustafa Kemal, Nâzım Resmor'u Sovyet Rusya ve Britanya hesabına çalışmakla itham etmiştir. Bu itham doğru değildir (Akal, 2013, s. 519, dipnot 5).

⁸⁵ Erden Akbulut & Mete Tunçay, *Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası (1920-1923)*, 2007, s. 101. Casusluk ithamının altı boştur. Mesela Ankara İstiklâl Mahkemesinde yargılanıp 15 yıl kürek cezasına mahkûm edilen Nâzım, hükümet darbesinden suçlu bulunmuştur, "casus"lukla itham edilmemiştir. Bir Sovyet Rusya belgesinde yazıyor ki: "[Nâzım] Bakû'daki TKP ile bağlantıda olmak, propaganda için Rus konsolosluğundan para almak ve M. Kemal hükûmetini yıkma girişiminde bulunmakla suçlanmıştır. Mahkemede belki kendi savunmasını güçlendirmek amacıyla, THİF taktiğine daha ılımlı nitelik vermek istediğini söylemiş, ama yine de çok mertçe davranmış ve yoldaşlarını savunmuştur. Kemal ile arasındaki kişisel çatışma nedeniyle en tehlikeli adam sayılmaktadır. M. Kemal onu İngiltere yanlısı olmakla itham etmiş ve ona akıl almaz uydurma suçlamalar yüklemiştir." (Akbulut & Tunçay, 2007, s. 165-166). İktibasdaki vurgu tarafımıza aiddir.

⁸⁶ E. Semih Yalçın, *Dahiliye Vekili Nazım Bey'in İstifası Meselesi*, 1995, s. 410.

⁸⁷ Emrah Cilasun, *Çerkes Ethem*, 2004, s. 149.

muzaffer kılan Mustafa Kemal Paşa ihraz eylediği bu nüfuzu diktatörlük tesisi için kullanmış ve teessüfle görüyorum ki son seneler zarfında atrocité [fr. zalimlik] ve corruptions'leri [fr. yolsuzlukları] mazur ve zaruri göstermek için mühim vekayai-i tarihiyeyi [Nutuk'uyla] tahrif eylemiştir.⁸⁸

Mustafa Kemal, *Nutukunda*, Hüseyin Rauf'u (Orbay) "saltanatçı" olmaklıkla itham etmiştir. Halbuki TBMM İcra Vekilleri Heyeti Reisi ve Sivas mebusu Rauf, saltanatı hilâfetten ayırıcı ve ilga edici 30 Ekim 1922 tarihli takriri, Mustafa Kemal'den evvel imzalamıştı.⁸⁹

Doktor Rıza Nur: *Nutukta "Bütün Millet Cumhuriyetin ilanına mesrur oldu. Her tarafta parlak tezahürat ile ilan-ı şadümanî edildi" diyor. Bunun birinci kısmı mahz-ı kizb, çekinmeden alenen yazıyor. İkinci kısmı doğrudur. Çünkü tezahüratı yapan hükümettir. Millet zavallı aç karnını düşünmekle meşgul...⁹⁰*

Doktor Rıza Nur, Susturma Yasası ve Şapka Devrimi idamları hakkında Mustafa Kemal'in *Nutukdaki* anlatımını tenkid ediyor:

Sahife 540'dan itibaren Nutuk'ta Takrir-i Sükûn ve asmalardan kendisini mazur göstermeğe çalışmış. Bu sahifeleri saçmalar doldurmuş. Meselâ diyor ki: "Takrir-i Sükûn Kanununun müddeti hitamında Meclis lüzumuna mebni tecdid etti." Halbuki Meclis rey sahibi mi?

Sahife 541'de şunu söylüyor: "Cehil, gaflet ve taasubun terakki ve temeddün düşmanlığının alâmeti farikası gibi telâkki olunan fesi atarak, onun yerine bütün medenî âlemce serpuş olarak kullanılan şapkayı giymek ve bu suretle Türk milletinin medenî hey'eti içtimaiyeden, zihniyet itibariyle de hiçbir farkı olmadığını göstermek bir lâzıme idi... ilh..." Şu adam bununla ne kadar basit fikirli olduğunu gösteriyor. Âlâ vesika. Zihniyet şapka ile değişir mi? O tahsil ve terbiyenin, bilhassa evolosyon ve uzun bir zamanın yapabileceği bir iştir. Bir saatte bir kanun darbesiyle bir kırmızı kumaşı değiştirmekle zihniyeti değiştirdiğini ve bunu da herkesin böylece oldu zannedeceği kanaatindedir...

Sahife 542'de "Takrir-i Sükûn Kanunu Türk milletini medenî cihanda lâyük olduğu mevkiye çıkarmak... istibdad fikrini öldürmek için yaptık" diyor. Bu kadar mugalata ve tezdad nadir görülmüş bir şeydir. Hele ikinci cümle için kedinin sirke içmesine şaşarım derim, istibdadı imha için, istibdad, mezalim, dere gibi kanlar!... Ayol böyle de olsa, ikisi de istibdad. Hem hangi istibdad fikrini öldürmek için? Ne mugalâta? Bunu ifade için kelime bulamıyorum, müşkilât içindeyim. Yok, tarifi yok... Halbuki kolay yazı yazanlardanım. Türkiye'de bilhassa kuvvetim vardır.

Şunu açık söylesen! "Müthiş bir terrör ile milleti susturdum. Hareket ve icraatıma serbest yol vermek için Takrir-i Sükûn yaptım, kanlar döktüm" desene. İşte hakikat budur...⁹¹

Doktor Rıza Nur şöyle devam ediyor:

MUSTAFA KEMAL'İN NUTKUNUN MAHİYETİ

Burada Mustafa Kemal'in Nutku bitiyor. Bu vak'aları yazarken onu da mütalea ve tenkit ettik. Bu nutkun mütaleası bize şu intibai verdi:

1 - Nutuk tarihî vesika diye yazılmış. Asla değildir. Çünkü, evvelâ birtakım mühim vukuatı hiç bahsetmeyip geçmiş, zira işine gelmiyor. Bir kısmını tahvil veya te'vil ile yazmış. Vesikalar, tağyir, te'vil gibi şeylere tabi tutulmuş ve rötuş edilmiş. Tağşişat ile dolu.

2 - Nutuk mevzular cihetiyle hemen umumen şahsî kavgadır. Yani şahsiyattan başka değildir.

⁸⁸ Bilâl N. Şimşir, *Atatürk'ün Büyük Söylevi Üzerine Belgeler*, 1991, s. 30.

⁸⁹ Ayşe Hür, *Milli Mücadele'nin Öteki Tarihi*, 2019, s. 466-467; T. B. M. M. Zabıt Ceridesi, 30 Teşrinievvel 1338-1922, c. 24, s. 293.

⁹⁰ Dr. Rıza Nur, *Cumhuriyet Devrinin Perde Arkası (1923-1933)*, 2010, s. 18.

⁹¹ Dr. Rıza Nur, *Cumhuriyet Devrinin Perde Arkası (1923-1933)*, 2010, s. 94.

3 - Kendisine muarız on onbeş şahsı kötölemek, lekelemek nazardan düşürmek gayesi takip edilmiştir. Hemen her sahifede bu şahısların adları vardır. Her bahane ile onları kötülüyor.

4 - Bu kavgalarda ve yaptığı zulümlerde, katliamlarda kendini haklı göstermek gayreti.

5 - Hemen her satır bütün millî hareketi ve mühim işleri sırf kendi yapmış olduğunu göstermeğe matuftur. En mühim adamları İsmet ve Fevzi'ye bile bu şereften hiçbir pay vermemiştir.

6 - Kibir ve gurur, nemrudâne övünmeler, peygamber gibi kerametler ile doludur. İşte bu koca Nutkun maiyeti.

Bu halde bu tarihî bir vesika değildir. Epeyce şahitleri hâlâ yaşayan vak'alarda müthiş yanlışlıklar olmuştur.

Bu Nutuk bir nokta-i nazardan bir medihnâme, şahsının destanıdır. Menkıbelerin destanını başkaları, hatta vak'alardan asırlar sonra yazarlar. Bu, kendi destanını kendi eliyle yazmıştır. Hem de baştan aşağı yanlış olarak.

Bu Nutuk bir taraftan da kendi hatalarının zemminin müdâfaanâmesi, muarızlarının da terzihnâmesidir.

Bu eser, kitabet cihetiyle de hatalarla doludur. Türkçeyi bile iyi bilmediğini gösteriyor. Hatta ponctuation denilen kitabetin en iptidâî şeyisini bile bilmiyor. Bir misali sahife 455'de var: "Efendiler milletimizin başında, cehil," diye başlayan bu satırları okuyup görünüz. Bazan hikmet saçmak gayretinde olduğu görülüyor. Fakat yapamamış...

Bu uzun nutku özenip, emek verip yazmış. Sonra Millet Meclisinde de okumuş. Altı gün sürmüştür... Böyle uzun nutuk emsalsizdir. Meb'uslar da koyun kaval dinler gibi dinlemişler. Nasıl tahammül etmişler bilmem? Sonra da bir iki dalkavuk bunu alkışlamış... Bu dalkavukların biri Necip Asım'dır. Bu adam kürsüye çıkmış, ağlamış. Gözyaşları içinde: "Takdir için söz bulmaktan âcizim. Heyecanım mani oluyor. Bu eser yüz binlerce basılıp her tarafa dağıtılsın" demiş. Ona bunu talim ve emretmişlerdir. Çünkü Mustafa Kemal bastırma masrafını millete yükletecek. O da iyi artist imiş. Söylerken ağlamış bile...

Necip Asım güya Türkcüdür, Anadolu evlâdıdır, profesördür. Fakat cahildir. Hele yaman dalkavuk. Kendi bir fikir sahibi değildir. İmam feneri gibi döner. Zaten son zamanlarda bunamış bir haldedir. Ağlaması da onu gösterir. Yoksa, dimağı sağlam olan ne kadar istese de sahte olarak ağlayamaz. Vakıa Avrupa'da da sahnede cidden ve tabii olarak ağlayan aktörler var. Bunlar buna vasıl olmak için yıllarla egzersiz yapıyorlar.

Bu kitabı iki okkalık cilt halinde birçok bastırdılar. Reşid Saffet'le Orhan'a da Fransızcaya tercüme ettirdiler. Reşid de bu hizmetine mükâfaten meb'uslukla çırağ buyruldu. El malından ihsan derler, millet malından ihsan... Bunun Abdülhamid'in şahsına hizmet eden, meselâ bir casusuna zabıtlık rütbesi vermesinden ne farkı var?!⁹²

Mustafa Kemal'in *Nutuku*, İsmet İnönü cumhurbaşkanlığı devrinde bir adet bile tab edilmemiştir/basılmamıştır.⁹³

⁹² Dr. Rıza Nur, *Cumhuriyet Devrinin Perde Arkası (1923-1933)*, 2010, s. 95-97. İktibasdaki yurğu tarafımıza aittir.

⁹³ Bayram Koca, *Türkiye'nin 1950'li Yılları* (M. K. Kaynar, haz.) içinde *Ellili Yıllarda Merkez Sağ*, 2019, s. 304. Koca, "Nutuk"un en son 1938 senesinde tab edildiğini fakat Cumhurbaşkanı İnönü döneminde "hiç basılma" dığını yazmıştır. Fakat bu babda, calib-i dikkat bir vesikaya 5 Mart 2026'da tevafuk etdik. Dahiliye Vekili ve CHP Genel Sekreteri Doktor Refik Saydam'ın 13 Aralık 1938 tarihli tamiminde görüyoruz ki Kültür Bakanlığı tarafından "Nutkun heyeti umumiyesi bir kitap halinde yeniden bastırılmış" ve "satışa çıkarılmıştır." (BCA, 490-1-0-0, 4-19-24).